

PROJEKT

UCHWAŁA NR RADY POWIATU MIĘDZYRZECKIEGO

z dnia 2022 r.

w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami Powiatu Międzyrzeckiego na lata 2022- 2025”.

Na podstawie art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz.U.z 2022 r. poz. 528) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710.), uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Międzyrzeckiego na lata 2022 - 2025, stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Program o którym mowa w § 1 uzyskał pozytywną opinię Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w dniu 22 marca 2022 r.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego.

Przewodniczący Rady Powiatu

Tomasz Jarmoliński

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
POWIATU MIĘDZYRZECKIEGO
NA LATA 2022-2025

Opracowanie
Marceli Tureczek

Międzyrzecz, luty 2022

SPIS TREŚCI

Wizja i misja Programu

.....

Wstęp

.....

Podstawa prawna programu oraz uwarunkowania prawne bezpośrednich i pośrednich kompetencji ustawowych samorządu powiatowego w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami

.....

Uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

.....

Historia i ogólna charakterystyka obszaru powiatu międzyrzeckiego

.....

Charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego powiatu międzyrzeckiego

.....

Muzea oraz izby muzealne na terenie powiatu międzyrzeckiego

.....

Węzłowe problemy ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu międzyrzeckiego w odniesieniu do kompetencji samorządu powiatowego

.....

Założenia Programu opieki nad zabytkami województwa lubuskiego

.....

Informacja o realizacji *Programu opieki nad zabytkami powiatu międzyrzeckiego na lata 2013-2017 (wg danych zawartych w dokumentach sprawozdawczych z realizacji Programu)*

Analiza SWOT

.....

Struktura celów Programu

.....

Charakterystyka celów, kierunków i zadań Programu

.....

Zasady oceny realizacji Powiatowego programu opieki nad zabytkami

.....

1. Narzędzia wdrażania Programu
2. Monitoring i ewaluacja realizacji Programu

Potencjalne źródła finansowania Powiatowego programu opieki nad zabytkami

.....

Aneks: Wykaz zabytków na terenie powiatu międzyrzeckiego wpisane do rejestru zabytków województwa lubuskiego

.....

WIZJA

***Powiat międzyrzecki -
mikroregion o zrównoważonej polityce wobec
dziedzictwa kulturowego***

MISJA

***Dziedzictwo kulturowe narzędziem
kreowania tożsamości lokalnej
i postaw reinwestycyjnych
lokalnej społeczności***

WSTĘP

Program opieki nad zabytkami powiatu międzyrzeckiego na lata 2022-2025, zwany dalej „Programem” jest dokumentem określającym politykę samorządu powiatowego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i lokalnego krajobrazu zgodnie z kompetencjami w tym zakresie wynikającymi z Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym oraz Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Program określa główne wytyczne i kierunki działań, które będą podejmowane w zakresie dostępnych środków organizacyjnych i finansowych w okresie jego obowiązywania, celem sformułowanych niżej założeń.

Przyjęty w Programie układ celów oraz zadań priorytetowych określa zakres zadań podstawowych, które będą realizowane w oparciu o kompetencje prawne powiatu międzyrzeckiego oraz powiązane z nimi założenia rocznych budżetów określających dostępność środków finansowych. W tym znaczeniu założenia Programu nie wykluczają zadań dodatkowych, które mogą być podejmowane w zależności od dostępności narzędzi prawnych i środków budżetowych.

Istotą Programu jest pobudzanie świadomości i działań edukacyjnych na rzecz opieki nad dziedzictwem kulturowym mikroregionu międzyrzeckiego. Pobudzanie świadomości po przez realizację zróżnicowanych działań ma na celu poprawę zapotrzebowania na dziedzictwo kulturowe jako element kreowania tożsamości lokalnej a w dłuższej perspektywie element budowania po przez postaw odpowiedzialności zachowań na rzecz reinwestowania w obrębie mikroregionu i mikrospołeczności.

W odniesieniu do podstaw polityki samorządu powiatu międzyrzeckiego Program stanowi „zbiór dobrych praktyk” na rzecz bezkonfliktowego i merytorycznego rozwiązywania sporów i bieżących problemów wokół zagadnień ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu. W tym znaczeniu Program pozostaje zgodny z innymi dokumentami o charakterze planistyczno-strategicznym na terenie województwa lubuskiego jak gmin powiatu międzyrzeckiego, odnoszącymi się do zagadnień ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

Program stanowi dokument przewodni dla wszelkich działań inwestycyjnych powiatu międzyrzeckiego, które dotyczą problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego. Jest podstawą do konstruowania innych dokumentów strategicznych powiatu oraz gmin powiatu międzyrzeckiego, które uwzględniają w szczególności: zagadnienia ładu przestrzennego, zagadnienia ochrony walorów architektonicznych i krajobrazowych, zagadnienia ochrony przyrody i środowiska, w tym gospodarowania wodami i ochrony gruntów rolnych i leśnych, wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, potrzeby interesu publicznego¹. Uwzględnienie założeń Programu w obrębie wskazanych działań samorządu powiatu międzyrzeckiego oraz samorządów gminnych na terenie powiatu w zakresie planowania wynikającego z

¹ Por. *Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego*, opr. J. Welc-
Jędrzejewska, E. Kulesza-Szerniewicz, B. Makowska, E. Stieler, E. Jagielska, Warszawa 2011.

kompetencji ustawowych gmin, wynika z potrzeby wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju, gdzie dziedzictwo kulturowe stanowi czynnik współkreujący rozwój gospodarczy i społeczny mieszkańców powiatu międzyrzeckiego i wpływa na zatrzymanie negatywnych zjawisk globalizacyjnych degradujących tradycyjne wartości lokalne².

Program obok nadrzędnych założeń ukierunkowanych na kreowanie polityki ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego uwzględnia potrzeby w zakresie poprawy lokalnego rynku i potrzeby rozwoju mikroregionu w zakresie infrastruktury społeczno-gospodarczej.

Istotą Programu jest wprowadzenie zrównoważonych ograniczeń polegających na ochronie i zachowaniu zasobów zastanych, wypracowanych przez minione pokolenia, charakteryzujących się walorami materialnymi oraz niematerialnymi, w obrębie takich pojęć jak tożsamość, tradycje, wartości i wierzenia religijne, wielokulturowość.

Program jest zgodny z dotychczasową praktyką realizacji działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami powiatu międzyrzeckiego, wnosząc nowe elementy programowe na planowany okres realizacji. Założenia merytoryczne oraz metodologiczne Programu uwzględniają uwarunkowania lokalne o charakterze społeczno-gospodarczym, w tym zagrożenia i potencjał zasobów dziedzictwa, zakres celów priorytetowych, potencjalne narzędzia finansowe i prawne. Program uwzględnia analizę dokumentów planistycznych na szczeblu krajowym oraz lokalnym, analizę i ocenę dotychczasowych praktyk w zakresie opieki nad zabytkami powiatu międzyrzeckiego oraz analizę metod ewaluacji i kontroli realizacji założeń programowych zgodnie z wymogami ustawowymi w zakresie sprawozdawczości z realizacji Programu.

PODSTAWA PRAWNA PROGRAMU ORAZ UWARUNKOWANIA PRAWNE BEZPOŚREDNICH I POŚREDNICH KOMPETENCJI USTAWOWYCH SAMORZĄDU POWIATOWEGO W ZAKRESIE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI³

Podstawowym aktem prawnym w Polsce w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2017, poz. 2187). Prawna podstawa przygotowania Programu wynika wprost z przepisów art. 87, ust. 1 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku*. Program obejmuje w szczególności następujące obszary zgodne z wytycznymi Ustawodawcy: *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju; uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i*

² Por. M. Tureczek, *Edukacja regionalna w dobie globalizacji. Problem budowania wspólnot lokalnych – wybrane aspekty*, In Gremium. Studia nad historią, kulturą i polityką, t. 14/2020, s. 161-173.

³ Szczegóły i aktualny stan prawny oraz przepisy wykonawcze w zakresie kompetencji samorządów zostały omówione na stronie Narodowego Instytutu Dziedzictwa: <https://samorzad.nid.pl/baza-wiedzy/prawo/> [dostęp: 28.01.2022].

równowagi ekologicznej; zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania; wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego; podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych; turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami; określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków; podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Kompetencje organów administracji państwowej oraz samorządów, w tym samorządu powiatowego, związane z ochroną dziedzictwa kulturowego są przedmiotem systemu prawnego obowiązującego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Podstawowe znaczenie ma Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku. Już Preambuła określa że: *(...) wdzięczni naszym przodkom za ich pracę, za walkę o niepodległość okupioną ogromnymi ofiarami, za kulturę zakorzenioną w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu i ogólnoludzkich wartościach, nawiązując do najlepszych tradycji Pierwszej i Drugiej Rzeczypospolitej, zobowiązani, by przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponad tysiącletniego dorobku.* Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej zawiera podstawę doktrynalną ochrony dziedzictwa na terytorium RP oraz poza granicami Polski jeśli jest to polskie dziedzictwo kulturowe: art. 5: *Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju;* art. 6, ust 1: *Rzeczpospolita Polska (...) stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju;* art. 82: *Obowiązkiem obywatela polskiego (...) jest troska o dobro wspólne;* art. 86: *Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa⁴.*

Przepisy szczegółowe do Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określają następujące przepisy wykonawcze: Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku - Dz.U. z 2015 r., poz. 1789; Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury - Dz.U. z 2015 r., poz. 1275; Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne - Dz.U. z 2014 r., poz. 110; Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 1 lipca 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków - Dz.U. z 2013 r., poz. 784; Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i

⁴ M. Chmaj, *Konstytucyjne podstawy ochrony dóbr kultury* (w:) Prawna ochrona dóbr kultury, red. nauk. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2009, s. 7-25.

gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem - Dz.U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661; Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę - Dz.U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510; Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 21 lipca 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków - Dz.U. z 2008 r. Nr 139, poz. 881; Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 17 grudnia 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków - Dz.U. z 2007 r. Nr 247, poz. 1832; Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 listopada 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków - Dz.U. z 2006 r. Nr 221, poz. 1619; Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" - Dz.U. z 2006 r. Nr 24, poz. 181; Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 11 stycznia 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków - Dz.U. z 2006 r. Nr 12, poz. 73; Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków - Dz.U. z 2005 r. Nr 112, poz. 940; Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych - Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153; Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami - Dz.U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1302; Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego - Dz.U. z 2004 r. Nr 102, poz. 1066; Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków - Dz.U. z 2004 r. Nr 75, poz. 706; Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych - Dz.U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650; Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego - Dz. U. 1990, nr 61, poz. 354.

Pozostałe akty prawne określające zagadnienia ochrony dziedzictwa kulturowego w obrębie bezpośrednich lub pośrednich kompetencji samorządu powiatowego: Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym (Dz.U.2020.poz.920); Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2021 poz. 741); Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz.U. z 2021 r. poz. 2351); Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2021 r. poz. 1973); Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2021 r. poz. 1098); Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2020 r. poz. 1990); Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. 2015, poz. 1777); Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2017, poz. 912);

Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz.U. 2020 poz. 1947); Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 2020 poz. 194); Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2020 poz. 1057); Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U.2020 poz. 902); Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2019 poz. 1479); Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2020 r. poz. 164); Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz.U. 2015 poz. 1688)⁵.

Problematykę ochrony dóbr kultury regulują również dokumenty o charakterze międzynarodowym, których Polska pozostaje sygnatariuszem⁶.

UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA TERENIE POWIATU MIĘDZYRZECKIEGO

⁵ Zgodnie z *Ustawą o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu* dokonano zmian w następujących aktach prawnych: Ustawie z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, Ustawie z dnia 20 maja 1971 r. - Kodeks wykroczeń, Ustawie z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych, Ustawie z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych, Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane, Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska, Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, Ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko. Por. *Jak wykorzystać potencjał „Ustawy krajobrazowej”? Instrumenty prawne i propozycje. Przewodnik dla samorządu gminnego*, opr. D. Zalewski (red.), A. Bochentyn, P. Konopczyńska, M. Muza, Gdańsk 2016, s. 10, 36-37.

⁶ Por. M. Marcinkowska, *Rola organizacji międzynarodowych w kształtowaniu polityki dóbr kultury w Polsce* (w:) Prawna ochrona dóbr kultury, dz. cyt., s. 231-243. **Por. poszczególne ważniejsze dokumenty:** Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. - Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564; Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. - Dz. U. z 2012 r. poz. 210; Europejska Konwencja Krajobrazowa sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz.U. z 2006 r. Nr 14, poz. 98); Europejska Konwencja Kulturalna, Paryż 1954; Konwencja ramowa Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 2005. **Dokumenty o charakterze międzynarodowych konwencji:** Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212) oraz Drugi Protokół sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 r. do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r. - Dz. U. z 2012 r. poz. 248; Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r. - Dz. U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106; Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji - Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190); Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. - Dz. U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018; Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. - Dz. U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1585; Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego (Historic Urban Landscape Recommendation), Paryż 2011. **Inne wybrane dokumenty o charakterze międzynarodowym:** Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych (Karta Wenecka), Wenecja 1964; The Burra Charter – The Australia ICOMOS charter for the conservation of places of cultural significance, Burra 1979; Międzynarodowa Karta Ogródów IFLA-ICOMOS (Karta Florencka), Florencja 1981; Międzynarodowa Karta Ochrony Miast Historycznych ICOMOS, Toledo-Waszynngton 1987; Karta Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym, Lozanna 1990; Karta Ochrony i Zarządzania Podwodnym Dziedzictwem Kulturowym, Sofia 1996; Principles for the recording of monuments, groups of buildings and sites, Sofia 1996; Międzynarodowa Karta Turystyki Kulturowej, Mexico City 1999; Zasady Ochrony Historycznych Budynków Drewnianych, Mexico City 1999; Charter on the Built Vernacular Heritage, Mexico City 1999; Charter on principles for the analysis, conservation and structural restoration of architectural heritage, Victoria Falls 2003; *Zasady ochrony i konserwacji malowideł ściennych, Victoria Falls 2003.*

*Program Opieki nad Zabytkami powiatu międzyrzeckiego na lata 2022-2025 w wymiarze merytorycznym i metodologicznym pozostaje w relacji do założeń dokumentów strategicznych państwa oraz województwa lubuskiego jak też gmin wchodzących w skład powiatu międzyrzeckiego*⁷.

Podstawowe dokumenty państwowe:

Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022⁸
Koncepcję Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030⁹;
Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa strategia rozwoju kraju¹⁰;
Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2030¹¹.

Podstawowe dokumenty na poziomie województwa

Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2021-2024¹²
Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 przyjęta przez Sejmik Województwa Lubuskiego w dniu 15 lutego 2021 roku¹³
Program rozwoju kultury województwa lubuskiego 2025 [dokument w trakcie konsultacji społecznych]¹⁴
Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego¹⁵;

Podstawowe dokumenty na poziomie powiatu i gmin:

Program ochrony środowiska dla powiatu międzyrzeckiego na lata 2018-2021 z perspektywą na lata 2022-2025¹⁶
Gminny program opieki nad zabytkami gminy Skwierzyna na lata 2020-2023¹⁷;
Program opieki nad zabytkami gminy Międzyrzecz na lata 2020-2023¹⁸;
Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Trzciel do roku 2020 z perspektywą do roku 2030¹⁹;

⁷ W odniesieniu do dokumentów programowych województwa lubuskiego por. uwagi: M. Tureczek, *Tożsamość i dziedzictwo kulturowe w polityce władz lokalnych - uwagi do dokumentów programowych województwa lubuskiego* (w:) Ziemia Lubuska. Rozważania o historii i tożsamości regionu, red. T. Nodzyński, M. Tureczek, J. Zięba, Zielona Góra 2014, s. 211-225.

⁸ <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20190000808/O/M20190808.pdf> [dostęp: 28.01. 2022 roku]

⁹ <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wmp20120000252> [dostęp: 28.01. 2022 roku].

¹⁰ http://kigeit.org.pl/FTP/PRCIP/Literatura/002_Strategia_DSRK_PL2030_RM.pdf [dostęp: 28.01. 2022 roku].

¹¹ <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego> [dostęp: 28.01. 2022 roku].

¹² <https://bip.lubuskie.pl/> [dostęp: 28.01.2022].

¹³ <https://bip.lubuskie.pl/> [dostęp: 28.01.2022].

¹⁴ <https://bip.lubuskie.pl/> [dostęp: 28.01.2022].

¹⁵ https://bip.lubuskie.pl/system/obj/33914_cz.5-177.2402.17-PZPWL_streszczenie.pdf [dostęp: 28.01.2022].

¹⁶ https://bip.powiat-miedzyrzecki.pl/system/obj/4765_2018.06.06_program_ochrony_srodowiska.pdf [dostęp: 28.01.2022].

¹⁷ https://www.skwierzyna.pl/sites/default/files/pliki/zabytki_2020-2023.pdf?493 [dostęp: 28.01.2022].

¹⁸ https://bip.miedzyrzecz.pl/system/obj/10683_Gminny_Program_Opieki_Nad_Zabytkami.pdf [dostęp: 28.01.2022].

¹⁹ <https://docplayer.pl/107796829-Gminny-program-rewitalizacji-dla-gminy-trzciel-do-roku-2020-z-perspektywa-do-2030-roku.html> [dostęp: 28.01.2022].

Gminny Program opieki nad zabytkami dla Gminy Bledzew na lata 2020-2023²⁰;

Gminny Program opieki nad zabytkami na lata 2021-2024 dla Gminy Przytoczna²¹.

Zagadnienia ochrony dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu podejmują również inne dokumenty planistyczne na poziomie gminnym i powiatowym. Są to założenia ukierunkowane na strategię rozwoju społeczno-gospodarczego, planowanie przestrzenne²², ochronę środowiska, programy współpracy z organizacjami pozarządowymi i podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego. Analiza tego typu założeń na terenie powiatu międzyrzeckiego wskazuje, że na obecnym etapie część ze wskazanych dokumentów wymaga bieżącej aktualizacji. Dotyczy to również dokumentów programowych Powiatu Międzyrzeckiego.

²⁰ http://www.bip.bledzew.pl/content.php?cms_id=2299%7C%7Cm=9 [dostęp: 28.01.2022].

²¹ <http://dzienniki.luw.pl/legalact/2021/1723/> [dostęp: 28.01.2022].

²² Por. *Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego*, opr. J. Welch-Jędrzejewska, E. Kulesza-Szerniewicz, B. Makowska, E. Stieler, E. Jagielska, Warszawa 2011.

HISTORIA I OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA POWIATU MIĘDZYRZECKIEGO

Współczesny powiat międzyrzecki, znajdujący się na obszarze województwa lubuskiego, został powołany reformą administracyjną kraju, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 1999 roku. Obszar powiatu pod względem historycznym obejmuje tereny wielkopolskie, pozostające do II rozbioru Polski w 1793 roku częścią składową Królestwa Polskiego. Zarazem pod względem historycznym i kulturowym jest to obszar dawnego pogranicza. Na północy i zachodzie znajduje się terenu brandenburskie i nowomarchijskie, zaś na południu tereny dolnośląskie. Należy w tym miejscu podkreślić, że pod względem historycznym, dawny powiat międzyrzecki funkcjonujący w ramach państwa pruskiego (w latach 1817-1920) obejmował nieco szersze tereny, między innymi fragmenty dzisiejszego powiatu świebodzińskiego w województwie lubuskim oraz nowotomyskiego i międzychodzkiego w województwie wielkopolskim. Zarazem północne fragmenty dzisiejszego powiatu stanowiły część nieistniejącego obecnie powiatu skwierzyńskiego, który administracyjnie funkcjonował do poł. lat 60. XX wieku. Spuścizna archiwalna z terenu obecnego powiatu międzyrzeckiego po dawnych instytucjach działających zgodnie z wcześniejszym ustrojem administracyjnym Polski jak też innych państw obecnych na tym terenie jest przechowywana w zasobie Archiwum Państwowego w Gorzowie Wlkp. Do tego zasobu trafiają również akta współczesnych urzędów.

W rozumieniu historycznym na terenie współczesnego powiatu do połowy XX wieku funkcjonowało aż sześć miast. Obok współczesnych były to także: Bledzew, Brójce oraz Pszczew. Miejscowości te utraciły prawa miejskie po II wojnie światowej. Spuścizna kulturowa powiatu obejmuje zróżnicowane dziedzictwo. Są to zarówno układy urbanistyczne, ruralistyczne – wiejskie jak też pokaźna grupa dawnych założeń folwarcznych, poklasztornych itp. Wynika to faktu, że jeszcze w początkach XIX wieku znaczny udział lokalnej własności przypadła na majątki szlacheckie oraz przede wszystkim dobra klasztorne skupione w obrębie konwentów w Bledzewie i Gościkowie-Paradyżu. Osobny charakter miała własność międzyrzeckiego zamku, skupiona w obrębie klucza starostwa niegrodowego. Dawne podziały własnościowe wykreowały obecna do dziś spuściznę materialną i krajobraz kulturowy, stanowiące o współczesnym kształcie tutejszego dziedzictwa kulturowego. Obok elementów krajobrazu, układów przestrzennych czy architektury i kompleksach planowanej zieleni, warto wspomnieć również o pokaźnych zasobach zabytków ruchomych znajdujących się przede wszystkim w zasobach obiektów sakralnych jak też w kolekcji Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego, które to muzeum jest jednostką organizacyjną powiatu międzyrzeckiego.

Do końca II wojny światowej tereny współczesnego powiatu były zamieszkane w znacznym stopniu przez ludność niemieckojęzyczną skupioną w miastach oraz w mniejszym stopniu ludność polskojęzyczną obecną na wsi, zwłaszcza we wschodnich fragmentach dawnego powiatu. Należy tu także wskazać na ludność żydowską, której liczba zmniejszała się znacząco w ciągu XIX wieku i ostatecznie zniknęła w latach 30. XX wieku

w wyniku polityki III Rzeszy. Po II wojnie światowej nastąpiła na tym terenie całkowita wymiana ludności. Obecnie mieszkańcy powiatu międzyrzeckiego mają charakter postmigracyjny. Dominują tu przesiedleńcy z terenów Wielkopolski i dawnych Kresów, ponadto w 1947 roku osiedlono tu ok. 1500 osób narodowości łemkowskiej w ramach akcji „Wisła”. Konsekwencją tych przemian jest współczesny obraz religijny z dominacją ludności wyznania rzymskokatolickiego oraz odsetkiem wyznania greckokatolickiego i prawosławnego. Inne wyznania także chrześcijańskie stanowią niewielką grupę. Wskazane wyznania i grupy etniczne kreują obecnie kształt dziedzictwa niematerialnego. Warto natomiast wskazać, że śladem materialnym po dawnych mieszkańcach powiatu są liczne na tym terenie cmentarze wyznaniowe, stanowiące o kształcie lokalnego dziedzictwa kulturowego.

Po reformie administracyjnej z 1999 roku powiat międzyrzecki obejmuje teren sześciu gmin, w tym trzech miejsko-wiejskich: Międzyrzecz, Skwierzyna, Trzciel oraz trzech wiejskich: Bledzew, Przytoczna i Pszczew. Stolicą powiatu jest miasto Międzyrzecz. Obszar powiatu międzyrzeckiego liczy 1387,61 km², ludność wynosi 57 100 mieszkańców (stan na dzień 31 grudnia 2020 roku), przy gęstości zaludnienia 41,5 os /km². Stopa bezrobocia na koniec grudnia 2021 roku wynosiła 7,3 % (Polska: 5,4 %). Większość obszaru powiatu pokrywają tereny leśne: ok. 53% powierzchni, natomiast ok. 37% powierzchni to użytki rolne. Powiat cechuje się dużym występowaniem zbiorników wodnych – jezior oraz rzek. Pod względem gospodarczym powiat międzyrzecki nie należy do szczególnie uprzemysłowionych. Najbardziej uprzemysłowiony charakter ma miasto Międzyrzecz, ponadto dominują przedsiębiorstwa małe i średnie, zatrudniające od kilku do kilkudziesięciu osób. Powiat międzyrzecki dysponuje dobrą siecią komunikacyjną ze szczególnym uwzględnieniem dróg tranzytowych szybkiego ruchu: S3 oraz A2, ponadto znajduje się w orbicie sieci dróg krajowych, wojewódzkich i lokalnych o charakterze powiatowym. Przez teren powiatu przebiega kilka linii kolejowych spośród których szczególne znaczenie posiada szlak nr 367 (Gorzów Wlkp. – Zbąszynek). Na terenie powiatu działa dobrze rozwinięte szkolnictwo podstawowe i średnie ze szkołami branżowymi w miejscowościach: Bobowicko, Międzyrzecz, Skwierzyna. Nie na terenie powiatu szkoły wyższej.

CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU MIĘDZYRZECKIEGO

Obszar powiatu międzyrzeckiego cechuje się znacznym nasyceniem obiektów o charakterze zabytkowym w szerokim znaczeniu problemowym tego pojęcia. Pojęcie zabytku w niniejszym Programie rozumiane jest zgodnie z obowiązującym w Polsce prawem, wprost z art. 3 ust. 1 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Oznacza to, że w skład substancji zabytkowej na obszarze powiatu wchodzi obiekty które pozostają przedmiotem rejestru zabytków a także inne obiekty, których wartość historyczna oraz artystyczna i naukowa wpisuje je w krąg obiektów o dużym znaczeniu dla przeszłości i kształtu szeroko rozumianego krajobrazu i tożsamości lokalnej. W ślad za takim rozumowaniem ochronie i opiece w praktyce powinny podlegać wszystkie obiekty, które posiadają wartość historyczną, naukową - istotną ze społecznego punktu widzenia. Przyjęcie takiego rozwiązania określa założenia merytoryczne i metodologiczne w zakresie ochrony walorów historycznych i kulturowych na obszarze powiatu międzyrzeckiego.

Na terenie powiatu nie ma ani jednego obiektu zabytkowego, stanowiącego przedmiot Listy Światowego Dziedzictwa UNESCO, żaden z obiektów zabytkowych nie jest wpisany na listę pomników historii, ponadto jak dotychczas nie ustanowiono ani jednego parku kulturowego, określającego tzw. ochronę obszarową. Sytuacja ta nie zmieniła się w stosunku do stanu prawnego zabytków na terenie powiatu, określonego w *Programie opieki nad zabytkami powiatu międzyrzeckiego na lata 2018-2021*.

Do najważniejszych grup zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu międzyrzeckiego należy zaliczyć:

- 1) zabytki archeologiczne;
- 2) zabytki architektury i urbanistyki w tym: układy urbanistyczne i ruralistyczne, architekturę rezydencjonalną i sakralną, zabytki techniki;
- 3) założenia parkowe i inne przykłady zieleni komponowanej;
- 4) cmentarze;
- 5) zabytki ruchome ze szczególnym uwzględnieniem wyposażenia obiektów sakralnych;
- 6) dziedzictwo niematerialne.

1) zabytki archeologiczne

Zasób i charakter stanowisk archeologicznych określa Archeologiczne Zdjęcie Polski a także rejestr i ewidencja zabytków prowadzone przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków. Stanowiska archeologiczne na terenie powiatu międzyrzeckiego, jako obiekty nieruchome obejmują wszystkie okresy pradziejowe oraz historyczne, w postaci stanowisk stacjonarnych. Wśród tego typu obiektów na terenie powiatu należy wyróżnić: grody, osady, cmentarzyska, pozostałości dawnych osad, nawarstwienia historycznych miast, nawarstwienia historycznych wsi - w

obu przypadkach szczególnie istotne przy ewentualnych inwestycjach. Jednocześnie należy podkreślić, że zabytki archeologiczne obejmują przedmioty ruchome. Zgodnie z wykładnią polskiego prawa, zabytek archeologiczny nie jest określony cezurą czasową.

2) zabytki architektury i urbanistyki

- **układy urbanistyczne:** obejmują na terenie powiatu międzyrzeckiego sześć zespołów miejskich, spośród których obecnie tylko trzy posiadają prawa miejskie w świetle obowiązującego prawa: Międzyrzecz, Skwierzyna, Trzciel. Pozostałe trzy: Bledzew, Brójce oraz Pszczew mają obecnie status wsi, przy czym dwie miejscowości: Bledzew oraz Pszczew są siedzibami gmin wiejskich. Brójce położone są w obrębie gminy miejsko-wiejskiej Trzciel. Mimo zmian w statusie prawnym części z wymienionych miejscowości, wszystkie zachowały układy przestrzenne o charakterze miejskim, które są pozostałością średniowiecznego procesu lokacyjnego oraz przemian w okresach późniejszych aż do czasów współczesnych. Charakter szczególnie posiadają zachowane elementy układów średniowiecznych wraz z zachowaną architekturą z XVIII-XX wieku oraz obecne zwłaszcza w Międzyrzeczu i Skwierzynie elementy układów z XIX wieku, wykształconych wraz z rozwojem kolei i przemysłu. Charakter wyjątkowy w skali zachodniej Polski posiada dwumiejski układ przestrzenny Trzciela wykształcony w średniowieczu i w XVII wieku. Zespół ten z uwagi na zachowane cechy od 2013 roku jest wpisany do rejestru zabytków. Układy miejskie obejmują również przykłady architektury miejskiej.

- **układy ruralistyczne:** pod względem chronologicznym oparte są o dwa zasadnicze typy wsi: zwarte - lokowane najczęściej w okresie średniowiecznym (XIII-XV wiek) oraz rozproszone powstałe na bazie osadnictwa olęderskiego w XVII-XVIII wieku. Pierwszy typ należy do dominujących form na omawianym terenie. Są to wsie lokowane w dużej części w dawnych dobrach klasztorów cysterskich w Gościkowie-Paradyżu oraz w Bledzewie. Układy te cechuje obecność dominant przestrzennych najczęściej w postaci kościołów oraz rzadziej obecnych, położonych najczęściej na uboczu zespołów dworskich i parkowych. Zarazem charakter dominujący mają dawne owalnice oraz układy wielodrożne. Wsie rozproszone występują na terenach nadrzecznych w dolinach koryt Warty i Obry – głównie w gminach Trzciel, Pszczew oraz Przytoczna. Są to pozostałości osadnictwa olęderskiego, które poza samą formą układów, rzadko zachowały obecnie swoje pierwotne cechy zabudowy. Układy wiejskie obejmują również przykłady charakterystycznej zabudowy.

- **architektura rezydencjonalna i sakralna i inne budownictwo, w tym zabytki techniki:** architektura i budownictwo stanowi treść wszystkich typów założeń przestrzennych. Największe zagęszczenie architektury zabytkowej jest obecne w obrębie układów urbanistycznych oraz elementów przestrzeni w postaci dawnych przedmieść. Należy także podkreślić zróżnicowanie tej architektury ze względu na czas powstania, funkcje oraz styl. Największe znaczenie mają obiekty użyteczności publicznej w postaci ratuszów, architektury sakralnej, śródmiejskiej architektury mieszkalno-usługowej, szczególnie powiązanej z pierwotnymi układami. Na terenie powiatu międzyrzeckiego zachowały się dwa obiekty ratuszów w Międzyrzeczu oraz w Skwierzynie. W obu tych miastach zachowały się także przykłady średniowiecznej architektury sakralnej – kościoł. Św. Jana Chrzciciela w Międzyrzeczu i kościół św. Mikołaja w Skwierzynie. Pozostałe budowle sakralne w obrębie układów urbanistycznych są wyraźnie młodsze, pochodzące z końca XVIII- pocz. XX wieku. Znaczenie w obrębie wszystkich założeń urbanistycznych ma

miejska zabudowa mieszkalno-usługowa. Większość tej architektury pochodzi z XIX i początków XX wieku. Jej istotą jest zarówno charakter funkcjonalny jak też powiązanie z układami przestrzennymi. Międzyrzecz i Skwierzyna, mimo znaczących strat wojennych oraz w okresie powojennym, pozostają zasobne w wielorodzinną architekturę miejską o charakterze eklektycznym, łączącym w sobie również elementy stylowe takie jak secesja. Obiekty te stanowią treść terenów, które zostały włączone do miast w XIX i na początku XX wieku. Miasta na terenie powiatu, zwłaszcza Międzyrzecz i Skwierzyna pozostają zasobne w obiekty o charakterze technicznym i przemysłowym. Wyraźne pozostają dawne zespoły dworcowe. Obok zespołów dworcowych w miastach, należy wskazać na niewielkie zespoły dworcowe w małych miejscowościach: Bukowiec, Chociszewo, Kursko, Templewo i inne.

Ze względu na niskie uprzemysłowienie dawnych i obecnych ośrodków miejskich na terenie powiatu, stosunkowo niewiele obiektów zabytkowych ma charakter poprzemysłowy. W ostatnich latach w Międzyrzeczu rozebrane zostały pozostałości dawnej mleczarni i fabryki serów (obecnie przy ul. Konstytucji 3 maja). Obecnie zachowała się jedynie willa przemysłowca Paula Dittmana (obecnie mieści się w niej placówka szkolna), oraz niewielki obiekt mieszkalny należący wcześniej do zespołu mleczarni. Do częstszych przykładów zaliczają się natomiast obiekty użyteczności komunalnej, takie jak wieże ciśnień, szczególnie charakterystyczne dla Międzyrzecza i Skwierzyny. Bardzo cennym przykładem budownictwa technicznego jest elektrownia wodna w okolicach Bledzewa, wybudowana w latach 1906-1911.

Charakter pierwotnej zabudowy wsi w ciągu XX wieku uległ niemal całkowitemu zatarciu. Typowym elementem zabudowy wsi jest proste budownictwo mieszkalne określono najczęściej w układzie kalenicowym, rzadziej szczytowym (Lutol Suchy, gm. Trzciel), z typowymi dwuspadowymi dachami krytymi ceramiczną dachówką. Do chwili obecnej zachowała się niewielka liczba obiektów mieszkalnych opartych o konstrukcje szkieletową. Tego typu budynki w złym stanie technicznym można jeszcze wskazać np. w Trzebiszewie (gm. Skwierzyna). Częstym elementem jest licznie występująca ceglana zabudowa gospodarcza z 1 poł. XX wieku, ale już rzadziej można spotkać przykłady tego typu obiektów opartych o konstrukcję ryglową, szkieletową lub kamienną. O ich obecności można mówić w obrębie założeń folwarcznych. Przemiany w obrębie zabudowy wiejskiej, które w ostatnich latach zyskały wyraźną dynamikę, przyczyniają się do zacierania starszych form budownictwa gospodarczego. W obrębie tego rodzaju zabudowy coraz trudniej znaleźć przykłady „małej architektury” w postaci gołębników, pieców chlebowych, warsztatów. Przemiany gospodarcze przyczyniły się również do zaniku takich obiektów jak młyny. Obecnie na terenie powiatu międzyrzeckiego nie ma ani jednego przykładu młyna wiatracznego (zachowały się jedynie pozostałości), natomiast w przypadku młynów wodnych przeprowadzono zmianę przeznaczenia i pełnią one obecnie funkcje mieszkalne lub usługowe (na przykład Bledzew, Kuźnik, Skoki, Szumiąca).

Charakter dominant w obrębie wsi zachowały natomiast obiekty sakralne. Teren powiatu międzyrzeckiego charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem chronologicznym i stylowym tej części architektury. Pomijając przykłady w miastach, można tu wskazać na obiekty gotyckie (Chociszewo, Kaława, Stary Dwór - przebudowane), późnorenesansowe i barokowe - Pszczew, barokowe (Rokitno, Stary Dworek, Twierdzielewo, Wysoka, Wyszanowo), także liczne obiekty eklektyczne o charakterze neoklasycystycznym, neoromańskim. Osobną grupę stanowi grupa kościołów o konstrukcji szkieletowej i ryglowej (Gorzycza, Kalsko, Kęszyca, Święty Wojciech). W Gorzycy warto również wskazać na szkieletową dzwonnice z przełomu XVIII/XIX wieku. Na terenie powiatu nie ma obecnie poza

przykładem niewielkiego zboru (obiekt przebudowany, utracił swoje pierwotne cechy) w Sierczynku, przykładów drewnianej architektury sakralnej (kościół w Bukowcu spłonął w 1978 roku, kościół w Łagowcu w 1997 roku). Zniszczeniu uległ także kościół protestancki w Policku. Charakter sakralny mają w niewielkich miejscowościach kapliczki i figury przydrożne. Część z nich, takie jak figura św. Wawrzyńca w Łagowcu i podobna w Goraju, a także kolumna maryjna w Starym Dworku oraz figura św. Jana Nepomucena w Bledzewie, zaliczają się do szczególnie cennych. W ostatnich latach pracom remontowym poddano figurę z Łagowca.

W obrębie przestrzeni wsi charakter osobny zajmuje architektura założeń dworskich i folwarcznych. Obiekty te, odzwierciedlają specyfikę budownictwa rezydencjonalnego. Obiektom rezydencjonalnym towarzyszy architektura gospodarcza w postaci stajni, obór, stodół, owczarni, spichrzy, warsztatów, gorzelni. Obiekty te w czasie funkcjonowania Państwowych Gospodarstw Rolnych uległy niejednokrotnie licznym przekształceniom, jednak ich największa dewastacja nastąpiła po 1991 roku, kiedy zlikwidowano Państwowe Gospodarstwa Rolne. Architektura pochodzi najczęściej z XIX i 1 poł. XX wieku, jednak jej wartość kulturowa jest określona niejednokrotnie towarzyszącymi cechami stylowymi, zachowanymi układami założeń folwarcznych oraz pierwotnym przeznaczeniem, które odzwierciedla specyfikę gospodarowania na tych terenach w przeszłości.

W obrębie zabytków architektury, które znajdują się na terenie powiatu międzyrzeckiego należy wymienić specyficzną i nader cenną grupę budownictwa militarnego oraz obiektów towarzyszących w postaci różnego rodzaju niewielkich dzieł polowych, mostów itp. Obiekty dzieł fortecznych tzw. Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego, które na odcinku centralnym zostały wpisane do rejestru zabytków w październiku 2011 roku, wraz z obiektami pozostającymi poza wpisem i ewidencją, stanowią specyficzny i nader cenny pod względem kulturowym, ale również gospodarczym element krajobrazu kulturowego na terenie powiatu.

3) założenia parkowe i inne przykłady zieleni komponowanej

Parki, założenia ogrodowe oraz inne przykłady zieleni komponowanej - takie jak aleje przydrożne na terenie powiatu międzyrzeckiego stanowią w znacznej części pozostałości dawnych kompleksów dworskich. Na terenie powiatu międzyrzeckiego brakuje historycznych założeń parkowych w miastach, które szczególnie często powstawały w XIX wieku. Wyjątkiem może tu być niewielkie założenie w Międzyrzeczu, w sąsiedztwie kościoła św. Jana Chrzciciela, powstałe w miejscu dawnej fosy i murów miejskich a także założenie w Skwierzynie w sąsiedztwie zespołu dworcowego. Pozostałości niewielkich parków i niewielkich niskich podszytowych założeń ogrodowych, obecnie czytelnych za sprawą charakterystycznego drzewostanu obecne są przy większości dawnych założeń dworskich. Do największych zaliczają się jednak założenia w Bukowcu, Gorzycy, Kursku, Przytocznej. Zachowane przykłady zdradzają wyraźną stylowość, opartą o cechy parków angielskich i romantycznych. Czytelnym elementem krajobrazu pozostają dawne aleje przydrożne - niekiedy w formie alei owocowych - jak w przypadku Sokolej Dąbrowy. Częściej są to jednak aleje z obecnością drzewostanu szlachtetnego. Ich obecność stanowi o dynamice krajobrazu, a także określa dawne szlaki komunikacyjne, mając obecnie duży wpływ na wartość ekologiczną omawianego obszaru powiatu. W 2020 oraz 2021 roku większość historycznych alei przydrożnych na terenie powiatu międzyrzeckiego, w tym wzdłuż sieci dróg powiatowych została włączona do ewidencji lubuskiego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4) cmentarze

Cmentarze jako obiekty o charakterze zabytkowym, łączą w sobie warstwę materialną, określaną zachowaną substancją w postaci nagrobków, małej architektury (ogrodzenia, kaplice), elementami zieleni jako warstwą typową, oraz wartości niematerialne wpisujące się w problematykę treści kultury duchowej, wierzeń religijnych. Teren powiatu międzyrzeckiego charakteryzuje się dużym nasyceniem nekropolii o charakterze zabytkowym, pochodzącymi z XIII- 1 poł. XX wieku. Są one obecne zarówno w miastach, jak też w małych miejscowościach. Ich cechą jest zróżnicowanie wyznaniowe, co powoduje że zachowały się cmentarze ewangelickie, katolickie oraz żydowskie. Ochrona cmentarzy bez względu na ich stan zachowania wynika z zapisów ustawowych. Jednocześnie cmentarze, po włączeniu się Polski jako kraju aktywnego na arenie międzynarodowej, szczególnie w strukturach Unii Europejskiej, zyskały wymiar ważny w kontekście zachowania i kreowania dziedzictwa wielokulturowego. Obiekty te pozostają ważne także mimo swojego zniszczenia i złego obecnie stanu zachowania. Obok dominującej grupy cmentarzy ewangelickich dość licznie na terenie powiatu występują cmentarze żydowskie: w Brójcach, Pszczewie, Skwierzynie, Trzcielu. Szczególnie dużym założeniem jest nekropolia w Skwierzynie. Osobny charakter mają cmentarze wojenne, nad którymi opieka określona jest umowami międzynarodowymi. Tego typu cmentarz (żołnierzy radzieckich), znajduje się m.in. w Międzyrzeczu.

5) zabytki ruchome ze szczególnym uwzględnieniem wyposażenia obiektów sakralnych

Stan zachowania zabytków ruchomych na terenie powiatu międzyrzeckiego, poza zbiorami muzealnymi skupionymi przede wszystkim w zasobie Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego, określa przede wszystkim wyposażenie kościołów. W skład tej grupy, obok cennych przykładów dzieł snycerskich i malarstwa - z dominacją baroku, wchodzi różnego rodzaju przedmioty rzemiosła artystycznego w postaci paramentów liturgicznych, odlewnictwa cyny (lichtarze), brązu (dzwony) i inne. Poza dzwonami, obecnymi w większości kościołów na terenie powiatu, szczególnie cenne przykłady paramentów można wskazać w Bledzewie, Międzyrzeczu, Pszczewie, Rokitnie, Trzcielu. Warto tu przywołać również obiekty malarstwa, zwłaszcza w kościołach pocysterskich. Obiekty sakralne na terenie powiatu obejmują również cenne przykłady witrażownictwa z przełomu XIX i XX wieku. Do chwili obecnej, poza zbiorami muzealnymi nie zachowały się przykłady ruchomego wyposażenia dawnych rezydencji dworskich. Ten stan jest wynikiem strat wojennych oraz niekontrolowanej grabieży w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej.

6) dziedzictwo niematerialne

Ochrona dziedzictwa niematerialnego, obok poczucia odpowiedzialności za lokalne wartości kultury duchowej, stanowi przedmiot przepisów prawa i deklaracji międzynarodowych. W świetle Ustawy o ochronie zabytków...: *ochronie i opiece podlegają miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji, nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.* Szczegółowa definicja dziedzictwa niematerialnego została określona w Konwencji UNESCO z 2003 roku. Polska ratyfikowała konwencję 16 maja 2011 roku. W świetle zapisów Konwencji,

dziedzictwo niematerialne: *to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Jest to dziedzictwo przekazywane z pokolenia na pokolenie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.*

Tym samym dziedzictwo niematerialne w rozumieniu Konwencji UNESCO obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, (tzw. *oral history*), w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe,
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne,
- wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata,
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym²³.

Wartości niematerialne, jako czynnik określający świadomość i percepcję dziedzictwa kulturowego o charakterze materialnym stanowią zasadniczy element określający stosunek do przeszłości i dziedzictwa w ogóle. Ich poziom i obecność w przestrzeni publicznej jest wynikiem wielu czynników, jednak do najważniejszych zaliczyć należy wychowanie w domu, wpływ grupy społecznej na poziomie lokalnym, edukację szkolną, życie religijne. Poprawa jakości wiedzy i świadomości w obrębie zagadnień dziedzictwa kulturowego, pozostaje czynnikiem podstawowym warunkującym zmiany w zakresie stosunku do tego dziedzictwa. Należy w tym miejscu podkreślić, że powiat międzyrzecki, podobnie jak cały obszar województwa lubuskiego pozostaje przede wszystkim przestrzenią wielokulturową w wymiarze zachowanego dziedzictwa przeszłości i zabytków, ale także współcześnie, głównie za sprawą obecności ludności łemkowskiej wyznania grecko-katolickiego, wyraźnie obecnej na terenie powiatu. Kreowanie pozytywnego, ale zarazem świadomego stosunku do tej przeszłości wobec wartości narodowych i wielokulturowych w kontekście współczesnym, musi być zatem działaniem naturalnym.

Obszar powiatu międzyrzeckiego oparty jest przede wszystkim o społeczności postmigracyjne. Tym niemniej nader wyraźna pozostaje dziedzictwo ludności rodzimej, głównie na terenie gminy Pszczew. Jednak ludność napływowa etnicznie polska z terenów dawnej Polski wschodniej, ale również grupy ludności łemkowskiej, również wniosły do obecnego krajobrazu silny pierwiastek kulturowy, który można zdefiniować przez obyczaje religijne, kultywowanie świąt, tradycji rodzinnych, elementy kulinarne. Dziedzictwo to jest istotnym czynnikiem kreowania tzw. „produktów regionalnych”, które pozostają ważnym składnikiem wykorzystywania dziedzictwa kulturowego jako elementu gospodarki.

Istotnym, lecz słabo znanym i niezrozumiałym współcześnie elementem dziedzictwa duchowego są motywy prozy ludowej w postaci legend, podań. Ich szczególne nasycenie jest obecne w okolicach Przytocznej oraz Pszczewa. Rzadko spotykanym elementem - niekiedy degradowanym jest historyczne nazewnictwo ulic. Obecnie rzadko ulice noszą nazewnictwo określające pierwotne cechy gospodarcze i topograficzne układów

²³ Źródło: Polski Komitet ds. UNESCO, *Dziedzictwo niematerialne*, www.unesco.pl [dostęp: 16. 11.2013 roku].

urbanistycznych. Istotne znaczenie mają w tym przypadku również nazwy obiektów topograficznych, usytuowanych w przestrzeni geograficznej powiatu. Tego typu elementy powinny podlegać bezwzględnej ochronie, jako pozostałości po założeniach pierwotnych, a także realnej ocenie w przypadku planowanych zmian w przyszłości.

Spośród elementów tradycyjnego rzemiosła, bez wątplenia należy wskazać na wikliniarstwo oraz pszczelarstwo. Istotnym elementem określającym wartości niematerialne są współczesne obiekty kultury pamięci. Zaliczyć do nich można zarówno pomniki wznoszone przed 1989 rokiem - tu bez wątplenia dwa obiekty pozostają szczególnie wyraźne na terenie powiatu: pomnik 1000-lecia Państwa Polskiego w Międzyrzeczu oraz pomnik Władysława Jagiełły w Skwierzynie. Pomniki wznoszone po 1989 roku odnoszą się przede wszystkim do zagadnień przeszłości, które wcześniej z przyczyn obiektywnych musiały być pomijane w przestrzeni publicznej. Kreowanie stosunku do tego typu obiektów musi uwzględniać różne wartości historyczne i społeczne, ze szczególnym naciskiem na poszanowanie zasad pluralizmu społecznego. Osobny charakter, mający wymiar dziedzictwa przyrodniczego, ma usytuowany w okolicach Wyszanowa i Bukowca „Pomnik Wilka”.

Szczegółowy wykaz zabytków znajdujących się na terenie powiatu międzyrzeckiego, wpisanych do rejestru zabytków województwa lubuskiego załączono w Aneksie

MUZEA ORAZ IZBY MUZEALNE NA TERENIE POWIATU MIĘDZYRZECKIEGO

Zagadnienia ochrony dziedzictwa kulturowego w obrębie działalności muzealnej regulują przepisy *Ustawy o muzeach* z dnia 21 listopada 1996 roku (Dz. U. 2018 poz. 369). Zgodnie z art. 1 Ustawy: *Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.*

Placówki muzealne działające na terenie powiatu, których działalność jest regulowana przepisami niniejszej ustawy (Międzyrzecz, Pniewo, Pszczew) mają charakter samorządowy. W przypadku Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej, organizatorem jest Powiat Międzyrzecki. Pozostałe, mające charakter izb muzealnych funkcjonują w oparciu o środki prywatne lub środki instytucji - organizatorów.

Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego w Międzyrzeczu, ul. Podzamcze 2, 66-300 Międzyrzecz

Największą i najstarszą placówką muzealną na terenie powiatu międzyrzeckiego jest Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego, założone w 1945 roku i będące spadkobiercą tradycji międzyrzeckiego Heimatmuseum obecnego w Międzyrzeczu od lat 20. XX wieku. Muzeum to zalicza się do największych tego typu placówek na terenie województwa lubuskiego. W chwili obecnej, od 1 stycznia 1999 roku organem założycielskim jest Powiat Międzyrzecki. Placówka obejmuje dawny zespół zamkowy wraz z historyczną siedzibą starostwa, ponadto teren dawnego folwarku zamkowego w obrębie lewego brzegu Obry. Specyfiką działalności merytorycznej Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej jest archeologia ze szczególnym uwzględnieniem zespołu zamkowego i miasta, kultura ludowa ze szczególnym uwzględnieniem kultury polskiej ludności rodzimej w okolicach Międzyrzecza oraz sztuka sepulkralna w postaci szlacheckiego konterfektu trumiennego. Międzyrzecka kolekcja tzw. portretów trumiennych, pod względem ilościowym i jakościowym jest najważniejszym tego typu zespołem w Polsce. Elementem spajającym merytoryczną działalność Muzeum, jest zagadnienie wielokulturowości Międzyrzecza i okolic.

Sytuacja Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej uległa diametralnej zmianie w 2018 roku. W ramach umowy zawartej w tym roku, organem współprowadzącym jest Ministerstwo Kultury.

Międzyrzecki Rejon Umocniony - Muzeum Fortyfikacji i Nietoperzy, Pniewo 1, 66-300 Międzyrzecz

Muzeum w Pniewie zostało powołane w 2010 roku na bazie zespołu obiektów fortyfikacyjnych w Pniewie, na terenie gminy Międzyrzecz. Organem prowadzącym muzeum jest Gmina Międzyrzecz. Głównym nurtem działalności Muzeum w Pniewie są zabytki niemieckiej fortyfikacji, nazywane Międzyrzeckim Rejonem Umocnionym. Ze względu na dużą popularność tych obiektów wśród zwiedzających, placówka wykazuje

stabilną sytuację finansową. Do podstawowych problemów rozwiązanych w ostatnim czasie zaliczyć należy powstanie nowego gmachu ekspozycyjnego i administracyjnego. Częściowo ekspozycja ta jest organizowana w podziemiach obiektu PzW. 717.

Muzeum Regionalne w Pszczewie „Dom Szewca”, Rynek 19, 66-330 Pszczew,

Muzeum Regionalne w Pszczewie jest niewielką placówką muzealną, której organem prowadzącym jest Gmina Pszczew w ramach Gminnego Ośrodka Kultury. Muzeum mieści się w zabytkowym drewnianym budynku przyrynkowym. Muzeum oferuje ekspozycję obrazującą dzieje Pszczewa oraz ekspozycję danego rzemiosła szewskiego. Placówka stanowi jedną z najważniejszych atrakcji turystycznych na terenie gminy Pszczew i wpisuje się w istotny element atrakcji turystycznych na terenie całego powiatu międzyrzeckiego.

Na terenie powiatu międzyrzeckiego funkcjonują również izby muzealne także o charakterze prywatnym, które zajmują się popularyzowaniem przeszłości wybranych miejsc, lub też dawnych zawodów.

Izba Muzealna „Muzeum Kultury Dawnej”, Dobrojewo, 66-440 Skwierzyna;

Izba Pamięci Drogownictwa w Skwierzynie, ul. Gorzowska 17a, 66-440 Skwierzyna;

Izba Pamięci przy zespole szpitalnym w Obrzycach, ul. Poznańska 102, 66-300 Międzyrzecz;

Przykościelne Muzeum w Rokitnie, Rokitno 37, 66-341 Rokitno;

Skansen Pszczelarski, ul. Kasztanowa 9, 66-330 Pszczew;

Izba Pamięci Łemkowskiej w Murzynowie.

WĘZŁOWE PROBLEMY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA TERENIE POWIATU MIĘDZYRZECKIEGO W ODNIESIENIU DO KOMPETENCJI SAMORZĄDU POWIATOWEGO

Problematyka stanu zachowania dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu międzyrzeckiego wykazuje obraz złożony. Stan ten dotyczy również zakresu dostępnych kompetencji ustawowych samorządu powiatowego, które w niewielkim zakresie pozwalają podejmować działania interwencyjne na rzecz działań popularyzacji i opieki. Uwaga ta nie dotyczy tych obiektów zabytkowych, których właścicielem jest powiat międzyrzecki, co wynika wprost z przepisów *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* nakładającej obowiązki na rzecz właścicieli zabytków.

Stan zachowania i węzłowe problemy opieki oraz ochrony wyznaczają w obrębie Programu założenia dla analizy SWOT. Z punktu widzenia kompetencji samorządu powiatowego należy wskazać na uprawnienia i obowiązki samorządów gminnych oraz innych instytucji i właścicieli prywatnych, którzy są posiadaczami obiektów zabytkowych, ponadto posiadają odrębne kompetencje prawne w zakresie opieki na zabytkami. Ujęcie w niniejszym programie węzłowych założeń ma na celu poprawę możliwości koordynacji działań na rzecz dziedzictwa przez samorząd powiatowy głównie w odniesieniu do obowiązków wynikających z przepisów *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*.

W podstawowym zakresie ustawa określa kompetencje i obowiązki powiatu w zakresie następujących obszarów: procedury o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru; sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego; sporządzania programów opieki nad zabytkami; przydzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków; prowadzenie niektórych spraw z zakresu właściwości wojewódzkiego konserwatora zabytków, w tym możliwość powołania w porozumieniu odrębnego stanowiska powiatowego konserwatora zabytków.

Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego obejmuje również prowadzenie aktywności gospodarczej na terenach leśnych, obszarach użytków rolnych oraz w obrębie układu hydrograficznego. Obszary te, także pozostające w obrębie bezpośrednich i pośrednich kompetencji organów powiatu, mają zasadnicze znaczenie dla kształtowania krajobrazu kulturowego. Aktywność ta odzwierciedla krajobraz, definiując poziom zachowania elementów naturalnych w stosunku do składników środowiska kulturowego oraz jakość obu elementów tworzących fizjonomię środowiska. Elementy środowiska tworzą kontekst dziedzictwa kulturowego. Jednocześnie środowisko naturalne wspólnie ze środowiskiem kulturowym, którego wytworem jest dziedzictwo kulturowe mogą stanowić element rozwoju gospodarczego. Walory kulturowe obszaru powiatu, w powiązaniu z zapleczem w postaci walorów rekreacyjnych, takich jak elementy środowiska naturalnego, sprzyjają budowaniu potencjału gospodarczego wokół dziedzictwa.

Wśród najważniejszych zagrożeń opieki określających stan zachowania zabytków na terenie powiatu międzyrzeckiego należy wymienić problemy systemowe i problemy podmiotowe odnoszące się do określonych grup obiektów.

Problemy systemowe:

- niski poziom realizacji narzędzi prawnych wynikających z założeń gminnych ewidencji zabytków oraz gminnych programów opieki nad zabytkami;
- brak koordynacji działań na rzecz dziedzictwa na poszczególnych szczeblach samorządowych, w tym w zakresie planowania przestrzennego;
- brak ochrony obszarowej;
- niski poziom merytoryczny nadzorów archeologicznych przy inwestycjach;
- złożona sytuacja prawno-własnościowa obiektów o charakterze zabytkowym;
- brak realizacji założeń tzw. „ustawy krajobrazowej”;
- niski poziom estetyki układów przestrzennych;
- niekontrolowane działania na rzecz poprawy właściwości energetycznej budynków;
- brak działań na rzecz poprawy potencjału gospodarczego dziedzictwa kulturowego;
- niski poziom społecznej opieki nad zabytkami;

Problemy podmiotowe:

- niezadowalający stan architektury miejskiej i wiejskiej;
- niezadowalający poziom ochrony układów przestrzennych;
- słaby poziom ochrony zespołów dworskich oraz ich otoczenia;
- słaby poziom ochrony i zły stan zachowania zabytków techniki;
- intensyfikacja rolnictwa - usuwanie zieleni śródpolnej, inwestycje eliminujące tradycyjną zabudowę wsi;
- brak polityki na rzecz ochrony zieleni przydrożnej;
- niski poziom świadomości dziedzictwa jako elementu przestrzeni i atutu rozwoju kapitału społecznego.

Bieżące działania zabezpieczające:

Zróżnicowany poziom przedstawia stan zabezpieczenia obiektów zabytkowych na terenie powiatu międzyrzeckiego, szczególnie w obrębie układów urbanistycznych. Głównym problemem pozostaje zróżnicowana sytuacja prawno-własnościowa oraz finansowa właścicieli, która niezależnie od założeń ustawowych zgodnie z art. 5 Ustawy, nakładających na właścicieli nieruchomości zabytkowych obowiązki w zakresie opieki, powoduje, że działania zabezpieczające nie są realizowane w sposób wystarczający i skoordynowany. Wśród najważniejszych problemów należy wymienić:

- niewystarczającą ilość prac konserwatorskich i restauratorskich mających na celu bieżącą poprawę stanu zabytków i ich otoczenia;
- działania niepożądane w obrębie zabytków oraz ich otoczenia;

- niski poziom ochrony obszarowej w odniesieniu do najcenniejszych zespołów zabytkowych na terenie powiatu;
- niski poziom finansowania przez państwo ochrony zabytków;
- niski poziom współpracy między instytucjami i właścicielami prywatnymi obiektów zabytkowych na rzecz wspólnej polityki ochrony i opieki nad zabytkami.

Współpraca z właścicielami zabytków:

Zgodnie z art. 87, ust. 1, pkt 6 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, Program zakłada poprawę jakości współpracy z właścicielami zabytków na terenie powiatu. Poprawa jakości współpracy w zakresie reagowania na bieżące zagrożenia z właścicielami i zarządcami zabytków pozostaje jednym z węzłowych problemów opieki. Węzłowe problemy w obrębie współpracy z właścicielami zabytków obejmują następujące zagadnienia:

- zdefiniowanie potrzeb właścicieli w zakresie opieki nad zabytkami w obrębie kompetencji realizowanych przez samorząd powiatowy;
- poprawa stanu profilaktyki przeciwpożarowej obiektów o szczególnej wartości zabytkowej;
- poprawa informacji przestrzennej na terenie powiatu, wobec działań inwestycyjnych w obrębie zagadnień ochrony obszarowej;
- partycypacja w zakresie finansowania opieki nad zabytkami;
- doradztwo w zakresie prawnym oraz organizacyjnym ze szczególnym uwzględnieniem robót budowlanych przy obiektach zabytkowych lub znajdujących się w obszarze wpisanym do rejestru zabytków ;
- poprawa jakości współpracy między właścicielami, samorządem powiatowym i Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

ZAŁOŻENIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

Program opieki nad zabytkami powiatu międzyrzeckiego na lata 2022-2025 w obrębie celów odnosi się wprost do założeń *Programu opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2021-2024*. Cel strategiczny zakłada: **zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla kształtowania tożsamości województwa lubuskiego**. Założenia opieki nad zabytkami województwa lubuskiego obejmują następujące cele priorytetowe:

Cel priorytetowy 1 - Rozpoznanie zasobu, poprawa skuteczności ochrony zabytków i efektywne zarządzanie zasobem:

- rozpoznanie stanu zachowania zasobu;
- budowa bazy danych o zabytkach i obszarach chronionych;
- digitalizacja zasobów zabytkowych;
- wsparcie finansowe działań związanych z ochroną zabytków;
- przeciwdziałania zagrożeniom dla dziedzictwa kulturowego

Cel priorytetowy 2 - Rewaloryzacja zabytków jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego oraz rozwoju potencjału turystycznego:

- zahamowanie procesu degradacji zabytków nieużytkowanych;
- tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- rozwijanie i tworzenie produktów turystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe;

Cel priorytetowy 3 - Budowanie tożsamości regionalnej poprzez edukację i popularyzację dziedzictwa kulturowego w oparciu o społeczeństwo obywatelskie:

- wspieranie programów i projektów edukacyjnych promujących dziedzictwo kulturowe;
- wzmocnienie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami;
- wspieranie działań dla budowania tożsamości regionalnej związanych z dziedzictwem niematerialnym;
- wspieranie działań zmierzających do integracji transgranicznej i międzyregionalnej jako element budowania tożsamości;

Cel priorytetowy 4 - Ochrona krajobrazu kulturowego i świadome jego kształtowanie współgrające z integracją przestrzenną regionu:

- zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego;
- rozpoznanie i objęcie ochroną najcenniejszych zabytków dziedzictwa kulturowego świadczących o specyfice i tożsamości województwa;

- rewitalizacja w obrębie obszarów zabytkowych.

Informacja o realizacji Programu opieki nad zabytkami powiatu międzyrzeckiego na lata 2018-2021 (wg danych zawartych w dokumentach sprawozdawczych z realizacji Programu powiatu międzyrzeckiego)

Rada Powiatu w Międzyrzeczu uchwałą nr III.14.18 z dnia 17 grudnia 2018 roku przyjęła „Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Międzyrzeckiego na lata 2018-2021”. Program został ogłoszony w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego z dnia 7 stycznia 2019 r. poz.59 . Realizując obowiązek wynikający z art. 87 pkt 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Zarząd Powiatu w Międzyrzeczu przedstawia sprawozdanie. W sprawozdaniu ujęto działania podejmowane w celu ochrony dziedzictwa kulturowego na tym terenie, wynikające z przyjętych w Programie głównych celów priorytetowych, którymi są:

- I. Ochrona obiektów zabytkowych, których właścicielem jest powiat międzyrzecki.
- II. Powstrzymanie procesów degradacji zabytków i włączenie dziedzictwa kulturowego do systemu współpracy międzyinstytucjonalnej
- III. Promocja dziedzictwa kulturowego, jako czynnika budującego postawy społeczne.

Kierunki Powiatowego programu opieki nad zabytkami są realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, właścicieli oraz zarządców obiektów, organizacji pozarządowych, szkół i placówek oraz wydziały Starostwa Powiatowego w ramach zadań własnych.

Kierunki działań wpisujące się w założenia „Programu opieki nad zabytkami Powiatu Międzyrzeckiego”, zrealizowane w latach 2018-2019, przez Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego oraz instytucje współpracujące:

1. Ochrona i opieka nad obiektami zabytkowymi, których właścicielem jest powiat międzyrzecki.

- a) W dniu 29 czerwca 2018 roku w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego podpisano umowę w sprawie wspólnego prowadzenia Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego przez Powiat Międzyrzecki i Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Umowa została zawarta na okres od 29 czerwca 2018 roku do dnia 31 grudnia 2028 roku. Podpisanie umowy gwarantuje Muzeum stabilne warunki funkcjonowania oraz możliwość dalszego rozwoju.
- b) W roku 2019 prowadzone były prace remontowo-konserwatorskie następujących obiektów:
 - remont dachu wraz z lukarnami budynku głównego Muzeum – dawna siedziba starostów międzyrzeckich,
 - remont pierwszej części dachu wraz z lukarnami budynku dawnej oficyny dworskiej.

c) Przygotowano dokumentację architektoniczną oraz program prac konserwatorskich elewacji budynku głównego Muzeum, w celu wykonania w 2020 roku prac remontowo-konserwatorskich elewacji tego obiektu.

d) W roku 2019 pełnej konserwacji zostały poddane trumienne kartusze herbowe Anny Katarzyny z Mielęckich Bukowieckiej oraz Heleny Kurnatowskiej, w łącznej ilości 10 szt. Obiekty wymagały złożonych zabiegów technicznych i estetycznych. W pierwszej kolejności zostały oczyszczone z wtórnych lakierów zabezpieczających. Liczne pęknięcia mosiężnej, srebrzonej ogniowo blachy zostały za spoinowane miękkim lutem, a duże ubytki wypełnione wlutowanymi na styk łatami z dekoracją roślinną, zrekonstruowaną metodą repusowania.

W ostatniej fazie kartusze zostały punktowo posrebrzone metodą galwaniczną i zabezpieczone antykorozyjnie.

e) W roku 2019 zakupiono 2 534 szt. dedykowanych pudeł ochronnych i opakowań w celu ochrony zbiorów z działy historii sztuki, historii, etnografii oraz archiwum Muzeum.

d) W roku 2018 roku został wykonany trzeci etap prac konserwatorskich przy zabytkowych organach piszczalkowych w kościele po ewangelickim z 1834 roku w Międzyrzeczu, w parafii pw. Św. Wojciecha. W przygotowanie wniosku o dofinansowanie prac ze środków samorządu województwa lubuskiego zaangażowany był pracownik Muzeum.

e) W roku 2019 roku został wykonany czwarty i ostatni etap prac konserwatorskich przy zabytkowych organach piszczalkowych w kościele po ewangelickim z 1834 roku w Międzyrzeczu, w parafii pw. Św. Wojciecha. W przygotowanie wniosku o dofinansowanie prac ze środków samorządu województwa lubuskiego zaangażowany był pracownik Muzeum.

g) W ramach współpracy z Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, w dniu 30 stycznia 2018 r. w Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego, wygłoszony został wykład przez dyrektora Muzeum, dot. historii Ziemi Międzyrzeckiej wraz z oprowadzaniem po Muzeum oraz zamku, dla uczestników Konwentu Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków. W konwencie uczestniczyli m.in.: Pani prof. Katarzyna Zalasińska Dyrektor Departamentu Ochrony Zabytków w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Pan Bartosz Skaldawski p.o. Dyrektora Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie, Pan Robert Paluch wicewojewoda lubuski, Pani prof. Bogumiła Rouba Przewodnicząca Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Pan prof. Andrzej Koss z Międzyuczelnianego Instytutu Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki w Warszawie, Pan st. bryg. Andrzej Dobrzeński z Komendy Głównej Państwowej Straży Pożarnej w Warszawie, Pan mł. bryg. Patryk Maruszak Lubuski Komendant Wojewódzkiej Państwowej Straży Pożarnej, a ponadto wojewódzcy konserwatorzy zabytków.

W latach 2018-2019 Specjalny Ośrodek Szklono – Wychowawczy im. Marii Konopnickiej w Międzyrzeczu w ramach „Programu opieki na zabytkami” przeprowadził działania w zakresie ochrony obiektów zabytkowych, których właścicielem jest powiat międzyrzecki:

- okresowa kontrola stanu technicznej sprawności i przydatności obiektu budowlanego – 29.08.2019;
- przegląd i konserwacja podręcznego sprzętu gaśniczego oraz pomiary ciśnienia statycznego i wydajności w hydrantach wewnętrznych i zewnętrznych – 06/07.06.2019;
- przegląd techniczny instalacji gazowej 19.09.2019;
- kontrola przewodów kominowych 29.11.2019;
- pomiary rezystencji izolacji obwodów elektrycznych 10.02.2020;
- zabieg dezynsekcji gazowej fumigacji 06-22.07.2018 i 01-14.07.2019

Były to działania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa przeciwpożarowego prawidłowego stanu technicznego budynku.

W ramach realizacji „Programu opieki nad zabytkami” wykonano zabiegi pielęgnacyjne wewnątrz budynku należącego do Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego w Międzyrzeczu przy ul. Libelta 4, mającego status zabytku, w postaci doraźnych remontów pielęgnacyjnych. Prace polegały na odświeżeniu ścian w pomieszczeniach i uzupełnieniu tynków w miejscach ich degradacji. Obiekt włączony jest do projektu termomodernizacji i po dokonanych analizach i oględzinach, wskazano elementy konieczne do realizacji w ramach częściowej restauracji obiektu i izolacji murów na poziomie gruntu.

2. Promocja dziedzictwa kulturowego jako czynnika budującego postawy społeczne.

- a) W roku 2019 pracownicy Muzeum przygotowali dokumentację zgłoszenia o uznanie zespołu zamkowo-muzealnego w Międzyrzeczu za Pomnik Historii. Dokument został przesłany za pośrednictwem i z poparciem Pana Wojewody Władysława Dajczaka do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
- b) Dla uczniów szkół podstawowych oraz grup przedszkolnych z terenu powiatu międzyrzeckiego w roku 2019 zostały przeprowadzone lekcje muzealne w ilości 40 zajęć, dot. promocji dziedzictwa kulturowego tj. międzyrzeckiego zamku oraz kultury ludowej w oparciu o muzealne zbiory, w ramach programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Kultura Dostępna”.
- c) W celu lepszego dostępu do dziedzictwa kulturowego jakim jest międzyrzecki zespół zamkowo-muzealny, w 2019 roku opracowano dokumentację techniczną na potrzeby rozwoju Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego. Przygotowana dokumentacja pozwoli w kolejnych latach na realizację prac w zakresie remontu i budowy dróg wewnętrznych, budowy parkingu dla potrzeb autobusów i samochodów osobowych, przebudowy ogrodzenia i bram parkowych, wykonania oświetlenia i monitoringu ciągów komunikacyjnych oraz parkingu dla autobusów i samochodów osobowych.

W ramach kształtowania postaw społecznych i zachowań w stosunku do dziedzictwa kulturowego i historycznego, uczniowie branżowej szkoły I st. wykonali pod okiem instruktorów nauki zawodu Centrum,

prace remontowo renowacyjne budynków muzeum w ramach współpracy międzyinstytucjonalnej. W ramach tejże współpracy uczniowie Centrum są zapraszani na wydarzenia kulturalne organizowane przez dyrekcję muzeum w Międzyrzeczu.

Zgodnie z art. 102. 1. *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067, 2245, z 2019 r. poz. 730, 1696) społeczni opiekunowie zabytków podejmują działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechniają wiedzę o zabytkach.

W 2019 roku, zarówno w ramach działalności związanej z funkcją Społecznego Opiekuna Zabytków, jak też w ramach organizacji pozarządowej działającej na terenie powiatu międzyrzeckiego Towarzystwo Historyczne Ziemi Międzyrzeckiej podjęto następujące działania w zakresie opieki i popularyzacji zabytków i dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu międzyrzeckiego. Wszystkie działania THZM dokumentowane są w ramach strony internetowej facebook.com Dodatkowo podejmujemy działania w zakresie popularyzacji zabytków i przeszłości mikroregionu w ramach współpracy z Radiem Zachód ponadto przy współpracy z innymi instytucjami na portalach internetowych oraz na kanałach youtube.com

Sprawozdanie z realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami wskazuje, że w powiecie międzyrzeckim podjęto i zrealizowano szereg działań promocyjnych, które miały na celu popularyzację dziedzictwa kulturowego, osób zasłużonych w opiece nad zabytkami oraz ukazania cennych zabytków powiatu. Przystąpiono również do realizacji zadań zwiększających atrakcyjność miejsc zabytkowych dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych. W 2018 r. Wydział Edukacji, Spraw Społecznych i Promocji zakupił kolejne 60 sztuk tabliczek, które w zależności od potrzeb przekazywane są gminom oraz właścicielom zabytków wymagających oznakowania obiektów zabytkowych w każdej gminie.

ANALIZA SWOT

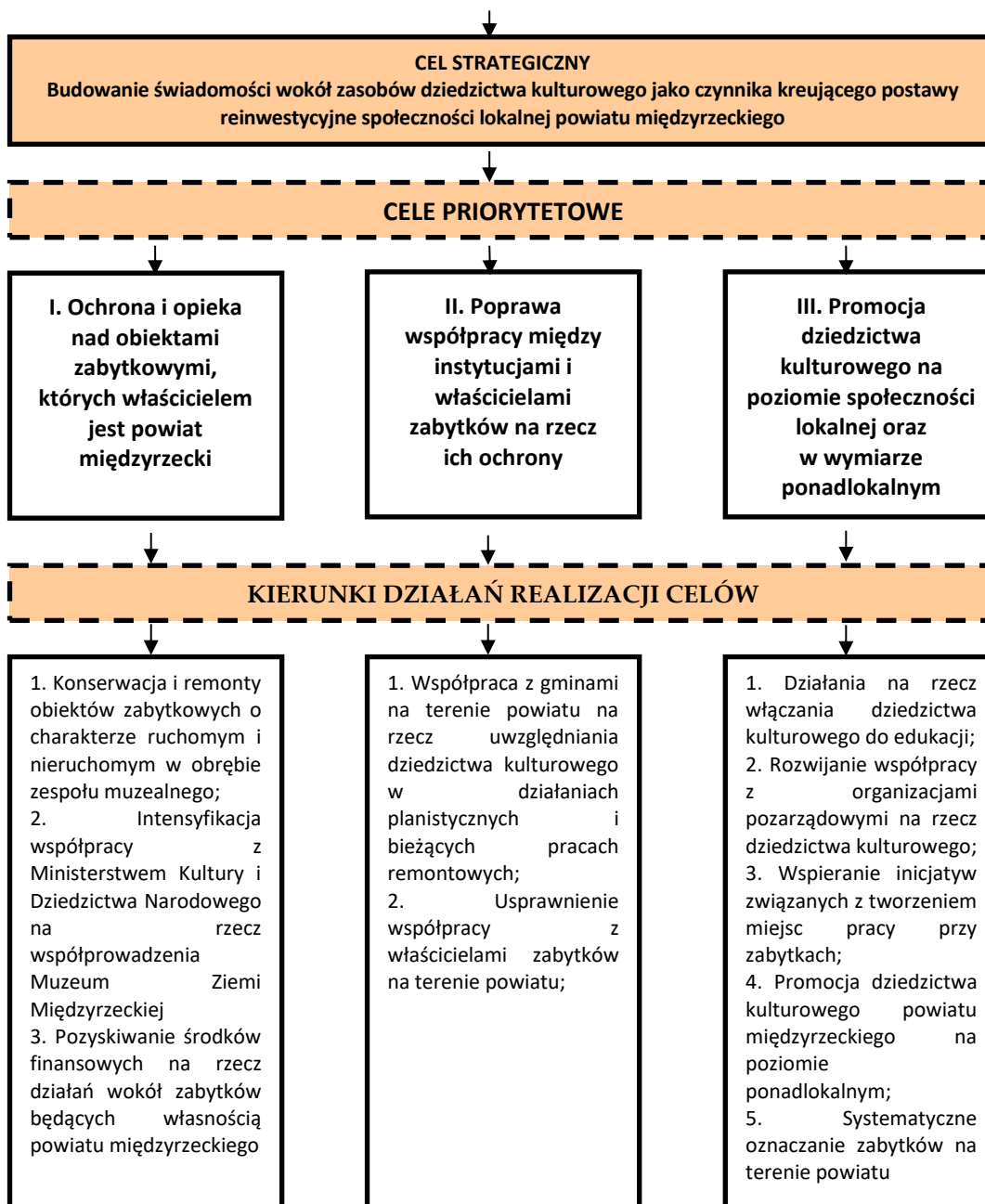
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - urozmaicony i wielokulturowy charakter dziedzictwa kulturowego; - bogactwo form przestrzennych układów ruralistycznych i urbanistycznych; - krajobraz kulturowy o niskim stopniu przekształcenia; - nasycenie dziedzictwem archeologicznym terenu powiatu; - obecność dziedzictwa niematerialnego; - obecność placówek muzealnych i kulturalnych; - obecność zabytków mających potencjał gospodarczy; - korzystne położenie komunikacyjne; - poprawa wykształcenia społeczności lokalnej; - obecność turystyki indywidualnej i zorganizowanej; - bliskie położenie ośrodków naukowych; - wykorzystanie nowoczesnych technologii do tworzenia baz wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu; 	<ul style="list-style-type: none"> - niska świadomość społeczna i identyfikacja lokalnego dziedzictwa; - brak koordynacji polityki samorządów lokalnych; - rozdrobniony charakter promocji lokalnego dziedzictwa jako czynnika spajającego mikroregion; - zła jakość nadzorów archeologicznych w obrębie inwestycji; - brak komunikacji publicznej na poziomie lokalnym; - odpływ młodzieży do większych ośrodków; - niski poziom zaludnienia; - brak współpracy z ośrodkami naukowymi; - brak zinstytucjonalizowanego doradztwa w zakresie działań na rzecz zabytków; - niski poziom bazy turystycznej; - niski poziom udostępnienia zabytków; - brak infrastruktury informacyjnej na rzecz zabytków;
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> - dostępność środków finansowych z Unii Europejskiej i z budżetu państwa; - system rozwiązań prawnych umożliwiających ochronę zabytków na poziomie samorządowym; - możliwość powołania obiektów ochrony obszarowej; - możliwość poprawy jakości planowania przestrzennego z uwzględnieniem dziedzictwa kulturowego; - poprawa aktywności instytucji samorządowych; - obecność organizacji pozarządowych; - możliwość włączenia zabytków w procesy aktywności gospodarczej; - wzrost świadomości i tożsamości lokalnej; - dostęp do edukacji związanej z problematyką ochrony i opieki nad zabytkami oraz rozwojem turystycznym regionów; - możliwość kreowania produktów regionalnych; - poprawa położenia ekonomicznego mieszkańców; 	<ul style="list-style-type: none"> - brak działań w zakresie budowy programów i projektów na rzecz dziedzictwa; - niski poziom wykorzystywania istniejących narzędzi prawnych; - niedostateczny poziom realizacji planów zagospodarowania przestrzennego i rozwiązań programowych na rzecz dziedzictwa na poziomie gmin powiatu; - wprowadzanie do układów przestrzennych nowoczesnej architektury zakłócającej pierwotne cechy układów; - brak środków umożliwiających realizację wkładów własnych w ramach finansowania z programów krajowych i wspólnotowych; - niski poziom współpracy między instytucjami na różnych szczeblach samorządowych w zakresie ochrony zabytków; - niski poziom finansowania instytucji prowadzących działalność kulturalną na poziomie lokalnym; - niska aktywność społeczna w zakresie inicjatyw lokalnych; - brak zachowań reinwestycyjnych; - brak edukacji ukierunkowanej na budowanie postaw wobec lokalnego dziedzictwa kulturowego;

Analiza SWOT definiuje obszary potencjalnych konfliktów w obrębie polityki samorządowej ukierunkowanej na zagadnienia ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Polityka gospodarcza, rozwój inwestycji i zaspokajanie zbiorowych potrzeb społeczności lokalnych // Obecność zabytkowych układów przestrzennych, wartościowych obszarów krajobrazowych, koszty finansowe i społeczne opieki nad zabytkami;
2. Realizacja inwestycji // Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego;
3. Potrzeby i kompetencje w zakresie opieki nad zabytkami // Obiektywne możliwości organizacyjne oraz finansowe samorządów;
4. Budowanie infrastruktury społecznej wokół potrzeb dziedzictwa kulturowego // Możliwości organizacyjne instytucji odpowiedzialnych i społeczności lokalnych;
5. Dostęp do dziedzictwa kulturowego // Zasada poszanowania własności prywatnej;
6. Dziedzictwo kulturowe // Zarządzanie zasobami przyrody;
7. Dziedzictwo kulturowe // Świadomość społeczności lokalnej

STRUKTURA CELÓW PROGRAMU

Powiat międzyrzecki - mikroregion o zrównoważonej polityce wobec dziedzictwa kulturowego

CHARAKTERYSTYKA CELÓW, KIERUNKÓW I ZADAŃ PROGRAMU

I. Ochrona i opieka nad obiektami zabytkowymi, których właścicielem jest powiat międzyrzecki

1. Konserwacja i remonty obiektów zabytkowych o charakterze ruchomym i nieruchomym w obrębie zespołu muzealnego:

- utrzymanie budynków w jak najlepszym stanie technicznym.
- bieżące prace konserwatorskie i pielęgnacyjne w obrębie zespołu parkowego,
- bieżąca konserwacja zbiorów Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej,
- zapewnienie warunków dla badań naukowych wokół zespołu muzealno-zamkowego,
- bieżąca współpraca z Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

2. Intensyfikacja współpracy z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego na rzecz współprowadzenia Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej:

- określenie mapy potrzeb (wieloletni program rozwoju Muzeum) i założeń dla realizacji umowy o współprowadzenie Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- ścisła współpraca z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego w zakresie planów i założeń ochronnych zbiorów muzealnych oraz nieruchomości w obrębie zespołu,
- promocja współpracy w wymiarze medialnym.

3. Pozyskiwanie środków finansowych na rzecz działań wokół zabytków będących własnością powiatu międzyrzeckiego:

- udział w konkursach grantowych związanych z przydzielaniem środków na potrzeby ochrony zabytków;
- współpraca powiatu międzyrzeckiego z samorządem województwa lubuskiego i samorządami gminnymi na terenie powiatu w zakresie działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym współfinansowania ochrony zabytków na terenie powiatu.

II. Poprawa współpracy między instytucjami i właścicielami zabytków na rzecz ich ochrony

1. Współpraca z gminami na terenie powiatu na rzecz uwzględniania dziedzictwa kulturowego w działaniach planistycznych i bieżących pracach remontowych:

- bieżące działania na rzecz uwzględniania dziedzictwa kulturowego w obrębie planowania przestrzennego;
- współpraca powiatu z gminami na rzecz bieżących remontów i prac przy obiektach zabytkowych;

2. Usprawnienie współpracy z właścicielami zabytków na terenie powiatu:

- poprawa jakości współpracy z właścicielami zabytków na poziomie decyzji w zakresie prac budowlanych i bieżącego doradztwa określającego obowiązki właścicieli wobec przepisów regulujących działania przy zabytkach;
- przygotowanie informacji dla właścicieli nieruchomości zabytkowych o podstawowych obowiązkach ustawowych na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami;
- partycypacja w zakresie finansowania opieki nad zabytkami;

III. Promocja dziedzictwa kulturowego na poziomie społeczności lokalnej oraz w wymiarze ponadlokalnym

1. Działania na rzecz włączania dziedzictwa kulturowego do edukacji:

- organizacja konkursów i projektów kierowanych do młodzieży szkolnej na terenie powiatu międzyrzeckiego;
- realizacja działań kulturalnych kierowanych do zróżnicowanych grup wiekowych z uwzględnieniem promocji dziedzictwa kulturowego powiatu międzyrzeckiego;

2. Rozwijanie współpracy z organizacjami pozarządowymi na rzecz dziedzictwa kulturowego:

- współpraca i wsparcie finansowe organizacji pozarządowych oraz społecznej opieki nad zabytkami na terenie powiatu, które w celach statutowych mają upowszechnianie wiedzy o zabytkach;

3. Wspieranie inicjatyw związanych z tworzeniem miejsc pracy przy zabytkach:

- kreowanie wiedzy o zabytkach w obrębie edukacji zawodowej w szkołach średnich powiatu międzyrzeckiego ze wskazaniem na możliwość działalności gospodarczo-usługowej z wykorzystaniem potencjału dziedzictwa kulturowego;
- wykorzystanie potencjału Powiatowego Urzędu Pracy w zakresie promowania problematyki dziedzictwa kulturowego jako elementu lokalnego rynku pracy;

4. Promocja dziedzictwa kulturowego powiatu międzyrzeckiego na poziomie ponadlokalnym:

- realizacja bieżących działań na rzecz przygotowania oferty turystycznej ukierunkowanej na zabytki i jej promocja;
- współpraca z instytucjami naukowymi w regionie lubuskim,
- wydawanie wydawnictw promocyjnych ukazujących walory lokalnego dziedzictwa,
- promocja dziedzictwa powiatu w mediach;

5. Systematyczne oznaczanie zabytków na terenie powiatu:

- zakup oznaczeń błękitnej tarczy i umieszczenie na zabytkach.

Realizacja celów Programu określa potrzebę podjęcia współpracy z instytucjami na terenie powiatu oraz instytucjami i podmiotami, których zakres kompetencji prawnych i merytorycznych oraz obszar działania związane są lub mogą związane być w sposób bezpośredni i pośredni z zagadnieniami ochrony dziedzictwa kulturowego powiatu międzyrzeckiego:

PODMIOTY BEZPOŚREDNIE	PODMIOTY POŚREDNIE
Starostwo Powiatowe w Międzyrzeczu	Lubuski Wojewódzki Konservator Zabytków
Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej	Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego
Szkoły średnie na terenie powiatu międzyrzeckiego	Gminy na terenie powiatu międzyrzeckiego
	Organizacje pozarządowe
	Właściciele nieruchomości zabytkowych na terenie powiatu
	Instytucje naukowe: Uniwersytet Zielonogórski, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu; Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wlkp.
	Kościóły i związki wyznaniowe obecne na terenie powiatu
	Nadleśnictwa, Powiatowy Urząd Pracy Biblioteki, archiwa państwowe na terenie województwa lubuskiego

ZASADY OCENY REALIZACJI POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

1. Narzędzia wdrażania Programu

W obrębie narzędzi wdrażania *Programu* przewiduje się następujące instrumenty, jako niezbędne do realizacji przyjętych celów: a) prawno-administracyjne; b) finansowe; c) instytucjonalne; d) marketingowe.

a) narzędzia prawno-administracyjne będą odnosiły się do kompetencji samorządu powiatowego w odniesieniu do podstawowych aktów prawnych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, w obrębie możliwie szerokich kompetencji i działań przewidzianych przez ustawodawcę. Oznacza to uwzględnianie działań ochronnych w obrębie wszystkich kompetencji powiatu, które dotyczą zagadnień dziedzictwa kulturowego;

b) instrumenty finansowe będą określały możliwości samorządu powiatu międzyrzeckiego w odniesieniu do środków publicznych stanowiących roczne budżety oraz środków możliwych do pozyskania ze źródeł zewnętrznych;

c) instrumenty instytucjonalne należą do podstawowych narzędzi budowania współpracy i korelacji na rzecz działań zintegrowanych, w tym realizacji strategii, poprawy jakości współpracy, wymiany doświadczeń;

d) instrumenty marketingowe (*Public relations*), stanowią narzędzia kreowania pozytywnego wizerunku instytucji prowadzącej, w obrębie zagadnień merytorycznych celów Programu.

Charakter powyższych instrumentów, stosowany w obrębie działań planistyczno-strategicznych został określony w programach o charakterze rządowym i wojewódzkim, ponadto w programach samorządów gminnych na terenie powiatu międzyrzeckiego. Realizacja *Programu* zakłada współdziałanie Powiatu Międzyrzeckiego z instytucjami trzecimi na bazie w/w założeń programowych oraz bieżącej polityki tych instytucji, mającej wpływ na dziedzictwo kulturowe obecne na terenie powiatu. Oznacza to, że Powiat Międzyrzecki będzie podejmował działania zarówno w formie inicjatyw własnych, jak też będzie uczestniczył w takich działaniach, które będą realizowane przez inne instytucje.

2. Monitoring i ewaluacja realizacji Programu

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 87, ust. 5), zobowiązuje Zarząd Powiatu do sporządzania sprawozdań z realizacji *Programu* określonych dwuletnimi okresami działań. Sprawozdanie z realizacji Programu przedstawiane jest Radzie Powiatu. Sprawozdanie służy kontroli jakości działań, ewaluacji oraz aktualizacji w zakresie planowania wieloletniego.

Zgodnie z założeniami *Programu* realizacja przewiduje ewaluację splotową, polegającą na ocenie w obrębie czynników obiektywnych, takich jak sytuacja społeczna, komponenty ekonomiczne, pozytywne i

negatywne efekty realizacji konkretnych celów. Przyjęcie powyższego rozwiązania w sposób bardziej efektywny pozwoli na poprawę działań w kontekście założeń wieloletnich realizacji polityki poprawy stanu ochrony opieki nad zabytkami. W tym celu po wejściu *Programu* w życie, niezbędnym jest określenie celu ewaluacji, metod gromadzenia danych, oznaczenia terminów oraz odbiorców procesu ewaluacyjnego. Wśród podstawowych danych niezbędnych dla realizacji prawidłowego procesu monitoringu bieżącego przewiduje się ocenę systematyczną następujących danych w odstępach rocznych:

- ilość i jakość działań na rzecz realizacji celów;
- ilość dotacji pozyskanych z zewnątrz w ramach programów finansowania;
- ilość dotacji przydzielonych, jakość ich realizacji oraz poziom w stosunku do okresów wcześniejszych;
- ocena merytorycznego charakteru zrealizowanych projektów;
- ilość i jakość oferty skierowanej do potencjalnych podmiotów współpracy w zakresie realizacji Programu;
- poziom i zakres merytoryczny współpracy międzyinstytucjonalnej;
- monitoring zmian rzeczywistych na tle wykorzystania instrumentów i narzędzi wdrażania, wobec konkretnych obiektów dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu.

Zestawienie danych oraz ocena ich jakości będą stanowiły podstawę dwuletnich sprawozdań z realizacji celów Programu. Po upływie czterech lat, zakłada się pełną aktualizację i przygotowanie *Programu* na kolejny okres planowania. Dla celów monitoringu Programu zakłada się powołanie przez Zarząd Powiatu zespołu ds. monitoringu ochrony i opieki nad zabytkami.

POTENCJALNE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja Programu przewiduje zróżnicowane źródła finansowania, określające możliwości budżetowe powiatu międzyrzeckiego oraz w zasadniczej części środki pochodzące z funduszy zewnętrznych o charakterze publicznym oraz środki o charakterze prywatnym.

Poziom finansowania ze środków budżetowych powiatu międzyrzeckiego pozostaje ograniczony, zwłaszcza w przypadku działań inwestycyjnych o większej skali kosztowej. Stąd też podstawowe nakłady mogą obejmować bieżące finansowanie wynikające z budżetów rocznych powiatu w zakresie obowiązków ustawowych, w tym poza utrzymaniem instytucji powiatowych głównie różnego rodzaju projekty „miękkie” obejmujące działania nieinwestycyjne w postaci szkoleń, stypendiów, współpracy partnerskiej, różnego rodzaju przedsięwzięcia kulturalne oraz edukacyjne. Należy tu także uwzględnić dochody własne samorządów gminnych na terenie powiatu w ramach współpracy wynikającej z celów Programu. W przypadku dostępności środków finansowych, powiat międzyrzecki będzie podejmował działania na rzecz dofinansowania działań

inwestycyjnych oraz na rzecz remontów i konserwacji obiektów zabytkowych. Wśród ważniejszych źródeł zewnętrznych przewiduje się następujące źródła finansowania Programu:

- środki finansowe w dyspozycji Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Promesy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach pokrycia wkładów własnych finansowanych z programów europejskich;
- Programy Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów;
- Programy Narodowego Centrum Kultury;
- Programy Instytutu Muzyki i Tańca;
- Programy Narodowego Instytutu Dziedzictwa;
- Funduszu Kościelnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji,
- Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko Ministerstwa Rozwoju,
- Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka Ministerstwa Rozwoju,
- Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój Ministerstwa Rozwoju,
- Mechanizmy Finansowe Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweski Mechanizm Finansowy (tzw. fundusze norweskie i EOG) w ramach perspektywy finansowej 2021 - 2027;
- Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w ramach dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze województwa lubuskiego zgodnie z założeniami *Programu opieki nad zabytkami województwa lubuskiego*;
- Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- inne fundusze w ramach programów pomocowych.

Możliwości finansowania stwarza partnerstwo publiczno-prywatne, zgodnie z Ustawą z 19 grudnia 2008 roku o Partnerstwie publiczno-prywatnym (Dz. U. z 2015, poz. 696).

WYKAZ ZABYTEKÓW WPISANYCH DO REJESTRU- POWIAT MIĘDZYRZECKI

Zabytki nieruchome

Obiekt	Miejscowość	Gmina	Powiat	Adres	Numer rejestru zabytków	Data wydania decyzji/zawiadomienia
Dom	Bledzew	Bledzew	międzyrzecki	Kościelna 5	852	15.02.1964
Dom	Bledzew	Bledzew	międzyrzecki	Kościelna 6	853	15.02.1964
Dom	Bledzew	Bledzew	międzyrzecki	Kościuszki 10	856	15.02.1964
Dom	Bledzew	Bledzew	międzyrzecki	Kościuszki 2	854	15.02.1964
Dom	Bledzew	Bledzew	międzyrzecki	Kościuszki 25	857	15.02.1964
Dom	Bledzew	Bledzew	międzyrzecki	Kościuszki 7	855	15.02.1964
Dom	Bledzew	Bledzew	międzyrzecki	Rycerska 6	858	15.02.1964
Dom	Bledzew	Bledzew	międzyrzecki	Rynek 1	784	15.02.1964
Dom	Bledzew	Bledzew	międzyrzecki	Rynek 2	847 KOK-I-135/76	15.02.1964 19.11.1976

Dom	Bledzew	Bledzew	międzyrzecki	Rynek 4	848	15.02.1964
Dom	Bledzew	Bledzew	międzyrzecki	Rynek 7	849	15.02.1964
Dom	Bledzew	Bledzew	międzyrzecki	Rynek 8	850	15.02.1964
Dom	Bledzew	Bledzew	międzyrzecki	Wiosny Ludów 4	851	15.02.1964
Kościół p.w. św. Katarzyny	Bledzew	Bledzew	międzyrzecki		184 KOK-I-15/76	16.03.1961 22.10.1976
Młyn pocysterski	Bledzew	Bledzew	międzyrzecki	Plac Klasztorny 3	597 L-415/A	20.06.1963 16.11.2010
Kościół p.w. św. Anny	Nowa Wieś	Bledzew	międzyrzecki		779	15.02.1964
Zespół pałacowo-parkowy: pałac wraz z wyposażeniem wnętrz, park z okalającym go murem	Nowa Wieś	Bledzew	międzyrzecki		L-187/A	29.11.2005
Dawny zajazd	Osiecko	Bledzew	międzyrzecki		2138	08.05.1971
Pałac	Osiecko	Bledzew	międzyrzecki		2137	08.05.1971
Kościół p.w. św. Mikołaja	Osiecko	Bledzew	międzyrzecki		780	15.02.1964
Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP	Sokola Dąbrowa	Bledzew	międzyrzecki		2144	08.05.1971
Dwór	Stary Dworek	Bledzew	międzyrzecki		195	16.03.1961

Kościół fil. p.w. św. Józefa	Stary Dworek	Bledzew	międzyrzecki		194	16.03.1961
Kościół paraf. rzym.-kat. p.w. Chrystusa Króla z terenem d. cmentarza w granicach ogrodzenia wraz z tym ogrodzeniem	Templewo	Bledzew	międzyrzecki		L-129/A	02.02.2004
Kościół p.w. Zwiastowania NMP	Zemsko	Bledzew	międzyrzecki		815 KOK-I-116/76	15.02.1964 08.11.1976
Oficyna pałacowa tzw. Stary Dworek	Bobowicko	Międzyrzecz	międzyrzecki	ul. Pałacowa dz. 241/7	783 KOK-I-5/76 KOK-I-101/76	15.02.1964 21.10.1976 05.11.1976
Pałac	Bobowicko	Międzyrzecz	międzyrzecki	ul. Pałacowa dz. 241/7	66 KOK-I-289/79	28.03.1956 26.10.1979
Park pałacowy	Bobowicko	Międzyrzecz	międzyrzecki		KOK-I-331	03.09.1985
Kościół p.w. św. Marcina	Bukowiec	Międzyrzecz	międzyrzecki		260	06.04.1961
Park dworski	Bukowiec	Międzyrzecz	międzyrzecki		A10	20.07.1948
Zespół dworski: budynek mieszkalny, spichlerz, 2 stajnie i gołębnik, obora	Gorzycza	Międzyrzecz	międzyrzecki		580 KOK-I-64/76	15.02.1964 02.11.1976
Dwór	Gorzycza	Międzyrzecz	międzyrzecki		K.O.K. I-554/63	20.06.1963
Kościół fil. p.w. Najświętszego SPJ	Gorzycza	Międzyrzecz	międzyrzecki		736 KOK-I-102/76	15.02.1964 05.11.1976
Dzwonnica kościelna	Gorzycza	Międzyrzecz	międzyrzecki		L-552/A	18.01.2013

Kościół fil. św. Bartłomieja z cmentarzem	Kalsko	Międzyrzecz	międzyrzecki		KOK-I-388/92	07.04.1992
Pałac	Kalsko	Międzyrzecz	międzyrzecki		813	15.02.1964
Kościół paraf. p.w. św. Mikołaja	Kaława	Międzyrzecz	międzyrzecki		787 KOK-I-103/76	15.02.1964 05.11.1976
Obiekt bojowy 717 z zespołu militarnego Frontu Umocnionego Łuku Odry i Warty znanego pod nazwą MRU	Kaława	Międzyrzecz	międzyrzecki		L-223/A	08.08.2006
Kościół fil. p.w. św. Marcina	Kęszyca	Międzyrzecz	międzyrzecki		789 KOK-I-104/76	15.02.1964 05.11.1976
Kościół	Kursko	Międzyrzecz	międzyrzecki		65	25.11.1955
Pałac	Kursko	Międzyrzecz	międzyrzecki		KOK-I-241/79	22.03.1979
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	1 Maja 10	928	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	1 Maja 9	927	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	22 Lipca 17	920	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	3 Maja 10	934	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	3 Maja 12	935	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	3 Maja 14	936	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	3 Maja 6 (raczej 9 Maja 6) ob. Konstytucji 3 Maja 14	932	15.02.1964

Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	3 Maja 7 (raczej 9 Maja 7) ob. Konstytucji 3 Maja 16	933	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	30 Stycznia 3 (d. 37)	976 KOK-I-183/76	15.02.1964 30.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	30 Stycznia 4 i 6 (d. 11 i 12)	909 KOK-I-156/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	30 Stycznia 10 (d. 15)	973 KOK-I-180/76	15.02.1964 30.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	30 Stycznia 12 (d. 16)	974 KOK-I-181/76	15.02.1964 30.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	30 Stycznia 15 (d. 58)	908 KOK-I-155/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	30 Stycznia 2 (d. 10)	972 KOK-I-179/76	15.02.1964 30.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	30 Stycznia 28	975	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	30 Stycznia 38	906	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	30 Stycznia 58 (d. Sikorskiego 14)	956	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	30 Stycznia 62 (d. Sikorskiego 16)	957 KOK-I-171/76	15.02.1964 26.11.1976
Kamienica	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	30 Stycznia 75 (d. ul. Sikorskiego 25)	L-31	12.05.2000

Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Armii Czerwonej 16	883	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	d. Armii Czerwonej 38	885	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Armii Czerwonej 49	887	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Armii Czerwonej 5, ob. Konstytucji 3 Maja 9	882	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Armii Czerwonej 50	888	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Armii Czerwonej 7	884 KOK-I-152/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Chłodna 16 (d. 4)	890	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Chłodna 21	892	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Chłodna 3	889	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Chłodna 3 (d. 25)	894	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Chłodna 7 i 9 (d. 22 i 23)	893 KOK-I-153/76	15.02.1964 26.11.1976
D. willa fabrykancka ob. budynek szkoły Specjalnego Ośrodka Szkolno- Wychowawczego	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Konstytucji 3 Maja 60 (d. ul. Armii Czerwonej 25)	L-185	23.11.2005
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Krótką 4	924	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Lipowa 10	776 KOK-I-100/76	15.02.1964 05.11.1976

Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Lipowa 11	913	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Lipowa 16	910	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Lipowa 2 (d. 1)	902 KOK-I-154/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Lipowa 3 (d. 18)	912 KOK-I-158/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Lipowa 5 (d. 17)	911 KOK-I-157/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Lipowa 5 (dawny)	905	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Lipowa 8 (dawny)	907	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Młyńska 1 (d. ul. Orląt 13)	KOK-I-381/92	11.03.1992
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Młyńska 10 (d.Orląt 5)	942	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Młyńska 14 (d. 4)	KOK-I-393/92	14.05.1992
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Młyńska 16 (d. Młyńska 5)	949	15.02.1964
Zespół budynków Aresztu Śledczego (d. budynek Sądu i Więzienia Powiatowego)	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Wojska Polskiego 7	L-55	05.02.2002
Zajazd ob. "Restauracja Piastowska"	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Młyńska 3 (d. ul. Orląt 12)	KOK-I-396/92	15.05.1992
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Młyńska 3 (dawny)	948	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Młyńska 6 (d.Orląt 2)	940 KOK-I-165/76	15.02.1964 26.11.1976

Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Młyńska 8 (d. Orłąt 3)	941 KOK-I-166/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Młyńska 9a	950 KOK-I-168/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Ogrodowa 12 (d. Młyńska 1)	947 KOK-I-167/76	15.02.1964 26.11.1976
Synagoga	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	P. Skargi 2	595 KOK-I-78/76	20.06.1963 02.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Piotra Skargi 6	922	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Piotra Skargi 8 (d. 10)	862 KOK-I-136/76	15.02.1964 22.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Piotra Skargi 9	861	15.02.1964
Zespół dworca kolejowego: budynek dworca, dwie wieże ciśnień, budynek gospodarczy na peronie I	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Plac Powstańców Wielkopolskich 4	L-270/A	05.12.2007
Relikty kolegium Jezuitów	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Podzamcze 1 (d. ul. Zamkowa)	589 KOK-I-73/76	20.06.1963 02.11.1976
Zespół zamkowy: zamek, muzeum /dawne starostwo z oficyną/, park	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Podzamcze 2	153 KOK-I-256/79	30.10.1953 04.06.1979
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Różana 4 (d. 2)	943	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Różana 4 (dawny)	944	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Różana 5	945	15.02.1964

Ratusz	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Rynek 1	266 KOK-I-37/76	06.04.1961 25.10.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Rynek 10 (d. 11)	876 KOK-I-149/76	15.02.1964 22.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Rynek 11 (d. 10)	875 KOK-I-148/76	15.02.1964 22.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Rynek 12 (d. 9)	819 KOK-I-117/76	15.02.1964 08.11.1976
Kościół poewangelicki p.w. św. Wojciecha	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Rynek 13 (d. ul. Ogrodowa 7)	63 KOK-I-4/76	15.10.1955 21.10.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Rynek 16	879	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Rynek 2 (dawniej 21)	881	15.02.1964
Kamienica	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Rynek 3	443/98	30.03.1998
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Rynek 6 (d. 15)	774 KOK-I-99/76	30.01.1964 05.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Rynek 7 (d. 14)	878 KOK-I-151/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Rynek 8 (d. 13)	877 KOK-I-150/76	15.02.1964 22.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Sikorskiego 26	958	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Sikorskiego 7	953	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Sikorskiego 8	954 KOK-I-169/76	15.02.1964 26.11.1976

Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Sikorskiego 9	955 KOK-I-170/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Spokojna 10 (dawny)	963 KOK-I-172/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Spokojna 11	964 KOK-I-173/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Spokojna 12	965 KOK-I-174/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Spokojna 13	966 KOK-I-175/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Spokojna 14	967	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Spokojna 2 ,ob. 1	959	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Spokojna 6	960	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Spokojna 7	961	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Spokojna 8 (dawna)	962	15.02.1964
Budynek remizy strażackiej	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Staszica 1	L-230/A	20.10.2006
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Strzelecka 12	937	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Strzelecka 13	938 KOK-I-163/76	15.02.1963 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Strzelecka 14	939 KOK-I-164/76	15.02.1963 16.11.1976
Cerkiew paraf. p.w. św. Cyryla i Metodego	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Ściegiennego 4	WKZ-I-431/94	27.12.1994

Kościół paraf. p.w. św. Jana Chrzciciela	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Świerczewskiego 13, ob. Mieszka I (d. 22 Lipca)	588 KOK-I-72/76 L-311/A	20.06.1963 02.11.1976 27.03.2009
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Mieszka I 10, d. Świerczewskiego 10 (d. 22 Lipca 3)	915	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Mieszka I 12, d. Świerczewskiego 12 (d. 22 Lipca 4)	916	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Świerczewskiego 14, ob. Mieszka I (d. 22 Lipca 5)	917	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Mieszka I 21, d. Świerczewskiego 21 (d. 22 Lipca 13)	919	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Mieszka I 25, d. Świerczewskiego 25 (d. 22 Lipca 12)	918	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Mieszka I 5, d. Świerczewskiego 5 (d. 22 Lipca 21)	KOK-I-421/93	25.06.1993
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Mieszka I 7, d. Świerczewskiego 7 (d. 22 Lipca 20)	594 KOK-I-77/76	15.02.1964 02.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Mieszka I, d. Świerczewskiego 8 (d. 22 Lipca 2)	914	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Mieszka I 9, d. Świerczewskiego 9 (d. 22 Lipca 19)	921	15.02.1964

Aleja lipowa	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Mieszka I, d. Waszkiewicza	2159	01.06.1974
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Kazimierza Wielkiego 10, d. Waszkiewicza 10 (d Spółdzielcza 5)	969 KOK-I-176/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Kazimierza Wielkiego 12, d. Waszkiewicza 12 (d. Spółdzielcza 6)	970 KOK-I-177/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Kazimierza Wielkiego 14, d. Waszkiewicza 14 (Spółdzielcza 7)	866 KOK-I-140/76	15.02.1964 22.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Kazimierza Wielkiego 16, d. Waszkiewicza 16 (d. Spółdzielcza 8)	867 KOK-I- 141/76	15.02.1964 22.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Kazimierza Wielkiego 18, d. Waszkiewicza 18 (d. Spółdzielcza 9)	868 KOK-I-142/76	15.02.1964 22.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Kazimierza Wielkiego 2, d. Waszkiewicza 2 (d. Spółdzielcza 1)	968	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Kazimierza Wielkiego 20, d. Waszkiewicza 20 (d. Spółdzielcza 10)	869	15.02.1964
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Kazimierza Wielkiego 22, d. Waszkiewicza 22 (d. Spółdzielcza 11)	870 KOK-I-144/76	15.02.1964 22.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Kazimierza Wielkiego 24, d. Waszkiewicza 24 (d Spółdzielcza 12)	971 KOK-I-178/76	15.02.1964 26.11.1976

Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Kazimierza Wielkiego 34, d.Waszkiewicza 34 (d. 3)	929 KOK-I-161/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Kazimierza Wielkiego 38, d.Waszkiewicza 38 (d. 7)	930 KOK-I-160/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Kazimierza Wielkiego 4, d.Waszkiewicza 4 (d. Spółdzielcza 2)	863 KOK-I-137/76	15.02.1964 22.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Kazimierza Wielkiego 6, d.Waszkiewicza 6 (d. Spółdzielcza 3)	864 KOK-I-138/76	15.02.1964 22.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	(dawniej Waszkiewicza 8)	931 KOK-I-162/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Kazimierza Wielkiego 8, d.Waszkiewicza 8 (d.Spółdzielcza 4)	865 KOK-I-139/76	15.02.1964 22.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Wesoła 1 (d. 12)	923 KOK-I-159/76	15.02.1964 26.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Wesoła 10 (d. 5)	873 KOK-I-146/76	15.02.1964 22.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Wesoła 12 (d. 6)	874 KOK-I-147/76	15.02.1964 22.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Wesoła 14 (d. 7)	592 KOK-I-75/76	20.06.1963 02.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Wesoła 16 (d. 8)	KOK-I-563/63 KOK-I-76/76	20.06.1963 02.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Wesoła 18 (d. 9)	KOK-I-426/94	08.04.1994

Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Wesoła 2 (d. 1)	591 KOK-I-74/76	20.06.1963 02.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Wesoła 4 (d. 2)	871 KOK-I-143/76	15.02.1964 22.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Wesoła 6 (d. 3)	872 KOK-I-145/76	15.02.1964 22.11.1976
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Wesoła 8 (d. 4)	KOK-I-425/94	29.03.1994
Zabudowania folwarczne (mieszkalne i gospodarcze)	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Winnica 33	2136	08.05.1971
Dom	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Winnica 20 (d. 17)	926	15.02.1964
Dawna karczma	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki	Zachodnia 2	925 KOK-I-257/79	15.02.1964 04.06.1979
Zespół urbanistyczno-krajobrazowy miasta Międzyrzecz	Międzyrzecz	Międzyrzecz	międzyrzecki		72 2171/75 KOK-I-6/76	07.11.1957 31.01.1975 21.10.1976
Centralny Odcinek Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego zlokalizowany na terenie gmin Międzyrzecz, Lubrza, Świebodzin	Międzyrzecz Gmina, Lubrza Gmina, Świebodzin Gmina	Międzyrzecz	międzyrzecki, świebodziński		L-460/A	26.10.2011
Cmentarz przyszpitalny	Międzyrzecz- Obrzyce	Międzyrzecz	międzyrzecki	ul. Poznańska 56	KOK-I-379/92	13.02.1992
Kościół fil. p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP przy szpitalu psychiatrycznym	Międzyrzecz- Obrzyce	Międzyrzecz	międzyrzecki	Poznańska 109	KOK-I-391/92	13.04.1992

Zespół Szpitala Psychiatrycznego	Międzyrzecz- Obrzyce	Międzyrzecz	międzyrzecki	Poznańska 109	KOK-I-389/92	13.04.1992
Budynek Dyrekcji Szpitala Psychiatrycznego nr 40 a, b	Międzyrzecz- Obrzyce	Międzyrzecz	międzyrzecki		KOK-I-390/92	13.04.1992
Spichlerz	Pieski	Międzyrzecz	międzyrzecki		2139	08.05.1971
Leśniczówka	Porąbka	Międzyrzecz	międzyrzecki	Porąbka 12	2140	08.05.1971
Kościół fil. p.w. św. Wojciecha	Święty Wojciech	Międzyrzecz	międzyrzecki		583 KOK-I-67/76	20.06.1963 02.11.1976
Kościół fil. p.w. św. Barbary	Wysoka	Międzyrzecz	międzyrzecki		265	06.04.1961
Kościół rzymskokatolicki filialny pod wezwaniami św. Józefa wraz z otoczeniem	Wyszanowo	Międzyrzecz	międzyrzecki		L-466/A	24.11.2011
Kościół p.w. św. Kazimierza	Chełmsko	Przytoczna	międzyrzecki		800 KOK-I-109/76	15.02.1964 08.11.1976
Kościół paraf. p.w. Trójcy Świętej	Goraj	Przytoczna	międzyrzecki	Goraj 23	191	16.03.1961
Zespół folwarczny (21 obiektów)+ park	Goraj	Przytoczna	międzyrzecki	Goraj 4	L-30	10.05.2000
Kościół fil. Niepokalanego Poczęcia NMP	Krobielewo	Przytoczna	międzyrzecki	Goraj 23	2135	08.05.1971
Dom	Przytoczna	Przytoczna	międzyrzecki	Dworcowa 24	859	15.02.1964

Założenie dworsko-parkowe	Przytoczna	Przytoczna	międzyrzecki	Zamkowa 2	598 KOK-I-351/91	20.06.1963 05.04.1991
Kościół paraf. p.w. Świętej Trójcy wraz z obszarem historycznego cmentarza	Przytoczna	Przytoczna	międzyrzecki	Jeziorna 8	L-212/A	05.06.2006
Zespół budynków Domu Pomocy Społecznej dla Dorosłych	Rokitno	Przytoczna	międzyrzecki	Rokitno 58	L-54	18.01.2002
Kościół p.w. MB Królowej Polski	Rokitno	Przytoczna	międzyrzecki	Rokitno 37	192 KOK-I-258/79 L-822/A	16.03.1961 04.06.1979 08.02.2019
Kościół pw. Matki Bożej Królowej Rokitniańskiej wraz z terenem przykościelnym, murem kurtynowym, bramą ze schodami, dawnym cmentarzem prepozytury cystersów i dawnym cmentarzem przykościelnym	Rokitno	Przytoczna	międzyrzecki		L-822/A	08.02.2019 r.
Kaplica p.w. Najświętszej Panny Marii	Rokitno	Przytoczna	międzyrzecki		2142	08.05.1971
Kościół fil. p.w. św. Anny	Twierdzielewo	Przytoczna	międzyrzecki		814 KOK-I-115/76	15.02.1964 08.11.1976
Spichlerz	Policko	Pszczew	międzyrzecki		581 KOK-I-65/76	20.06.1963 02.11.1976
Dom	Pszczew	Pszczew	międzyrzecki	Poznańska 103 ob.30, d. Poznańska 102	823 KOK-I-120/76	15.02.1964 08.11.1976
Dom	Pszczew	Pszczew	międzyrzecki	Poznańska 107 ob. 33	824	15.02.1964

Dom, obecnie Muzeum "Dom Szewca"	Pszczew	Pszczew	międzyrzecki	Rynek 19, d.Świerczewskiego 69, d. Poznańska 71	826 2002 KOK-I-12/76	15.02.1964 27.12.1973 22.10.1976
Dom	Pszczew	Pszczew	międzyrzecki	Rynek 54, d. Świerczewskiego 54, ob. Rynek 2	821 KOK-I-119/76	15.02.1964 08.11.1976
Dom	Pszczew	Pszczew	międzyrzecki	Świerczewskiego 62 ob.10, ob. Rynek 10	825 KOK-I-121/76	15.02.1964 08.11.1976
Budynek gospodarczy	Pszczew	Pszczew	międzyrzecki	Zamkowa 138, ob. Zamkowa 13	796	15.02.1964
Kościół p.w. św. Marii Magdaleny	Pszczew	Pszczew	międzyrzecki	Sikorskiego 15	264	06.04.1961
Plebania	Pszczew	Pszczew	międzyrzecki	Sikorskiego 15	820 KOK-I-118/76	15.02.1964 08.11.1976
Zespół dworski: dwór, park z grodziskiem	Pszczew	Pszczew	międzyrzecki	Batorego 11	582 KOK-I-66/76	20.06.1963 02.11.1976
Kościół p.w. Niepokalanego Serca NMP	Murzynowo	Skwierzyna	międzyrzecki		2106 L-318/A	04.05.1971 07.05.2009
Spichlerz	Skwierzyna	Skwierzyna	międzyrzecki	B. Prusa 1	2111 L-346/A	04.05.1971 02.10.2009
Cmentarz żydowski	Skwierzyna	Skwierzyna	międzyrzecki	Międzyrzecka	KOK-I-416/92	02.11.1992
Kamienica	Skwierzyna	Skwierzyna	międzyrzecki	Rynek 6	L-1/99	30.03.1999
Kościół paraf. p.w. św. Mikołaja	Skwierzyna	Skwierzyna	międzyrzecki		193 KOK-I-21/76 L-335/A	16.03.1961 22.10.1976 15.07.2009
Dom mieszkalny	Skwierzyna	Skwierzyna	międzyrzecki	Rynek 23	600	20.06.1963

Zespół urbanistyczno-krajobrazowy	Skwierzyna	Skwierzyna	międzyrzecki		86 2176/75	16.04.1958 31.01.1975
Kościół filialny p.w. Najświętszego Zbawiciela	Skwierzyna	Skwierzyna	międzyrzecki		L-287/A	03.06.2008
Kościół fil. p.w. MB Królowej Polski	Świniary	Skwierzyna	międzyrzecki		KOK-I-44/76	26.10.1976
Układ urbanistyczny wsi Trzebiszewo	Trzebiszewo	Skwierzyna	międzyrzecki		2115	06.05.1971
Pałac	Wiejce	Skwierzyna	międzyrzecki		2116 L-317/A	06.05.1973 05.05.2009
Park, relikwiarz folwarku oraz budynek rządcówki (d. spichlerza) z zespołu pałacowo-parkowo-folwarcznego	Wiejce	Skwierzyna	międzyrzecki		L-62	04.09.2002
Dom	Brójce	Trzciel	międzyrzecki	1 Maja 7	810	15.02.1964
Dom	Brójce	Trzciel	międzyrzecki	1 Maja 9	811	15.02.1964
Dom	Brójce	Trzciel	międzyrzecki	Poznańska 38	805	15.02.1964
Dom	Brójce	Trzciel	międzyrzecki	Świerczewskiego 11	804 KOK-I-113/76	15.02.1964 08.11.1976
Dom	Brójce	Trzciel	międzyrzecki	Świerczewskiego 15	807	15.02.1964
Dom	Brójce	Trzciel	międzyrzecki	Świerczewskiego 19	808 KOK-I-114/76	15.02.1964 08.11.1976
Dom	Brójce	Trzciel	międzyrzecki	Świerczewskiego 21	809	15.02.1964
Dom	Brójce	Trzciel	międzyrzecki	pl. Wiosny Ludów 23	803 KOK-I-112/76	15.02.1964 08.11.1976
Dom	Brójce	Trzciel	międzyrzecki	pl. Wiosny Ludów 4	801 KOK-I-110/76	15.02.1964 08.11.1976

Dom	Brójce	Trzciel	międzyrzecki	pl. Wiosny Ludów 8	802 KOK-I-111/76	15.02.1964 08.11.1976
Kościół rzymskokatolicki parafialny pw. Imienia Najświętszej Maryi Panny	Brójce	Trzciel	międzyrzecki		L-462/A	04.11.2011
Kościół paraf. p.w. św. Jana Chrzciciela	Chociszewo	Trzciel	międzyrzecki		494	20.06.1963
Magazyn zbożowy	Chociszewo	Trzciel	międzyrzecki		812	15.02.1964
Dworek (czworak)	Łagowiec	Trzciel	międzyrzecki		793	15.02.1964
Dwór	Stary Dwór	Trzciel	międzyrzecki		797 KOK-I-106/76	15.02.1964 08.11.1976
Rzymskokatolicki kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca oraz dawny cmentarz parafialny	Stary Dwór	Trzciel	międzyrzecki		L-855/A	14.10.2020
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Grunwaldzka 12	835 KOK-I-131/76	15.02.1964 19.11.1976
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Grunwaldzka 17	827 KOK-I-122	15.02.1964 08.11.1976
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Grunwaldzka 18	830	15.02.1964
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Grunwaldzka 9, ob. Szkolna 9	585 KOK-I-69/76	20.06.1963 02.11.1976
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Koszykarska 10	846 KOK-I-134/76	15.02.1964 19.11.1976
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Kościuszki 1	841	15.02.1964
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Kościuszki 2	842	15.02.1964
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Kościuszki 7 ob. 22	584 KOK-I-68/76	20.06.1963 02.11.1976

Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Mickiewicza 1	798 KOK-I-107/76	15.02.1964 08.11.1976
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Mickiewicza 15	829 KOK-I-124/76	15.02.1964 08.11.1976
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Mickiewicza 16	838 KOK-I-132/76	15.02.1964 19.11.1976
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Mickiewicza 19	586 KOK-I-70/76	20.06.1963 02.11.1976
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Mickiewicza 20	587 KOK-I-71/76	20.06.1963 02.11.1976
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Mickiewicza 4	837	15.02.1964
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Poznańska 3	836	15.02.1964
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Poznańska 6	845	15.02.1964
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Sikorskiego 10	833 KOK-I-129/76	15.02.1964 19.11.1976
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Sikorskiego 11	840	15.02.1964
Plebania	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Wolności 6	799 KOK-I-108/76	15.02.1964 08.11.1976
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Wolności 19	834 KOK-I-130/76	15.02.1964 19.11.1976
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Zbąszyńska 41	828 KOK-I-123/76	15.02.1964 08.11.1976

Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Zjednoczenia 1	831 KOK-I-127/76	15.02.1964 19.11.1976
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Zjednoczenia 18	832 KOK-I-128/76	15.02.1964 19.11.1976
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Zjednoczenia 3	839 KOK-I-133/76	15.02.1964 19.11.1976
Historyczny układ urbanistyczny miejscowości Trzciel	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki		L-611/A	10.10.2013
Kościół parafialny p.w. św. Wojciecha wraz z otoczeniem	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	pl. Wolności 8	L-240/A	12.01.2007
Dom	Trzciel	Trzciel	międzyrzecki	Armii Czerwonej 46 ob. 64	843	15.02.1964

Zabytki archeologiczne

Miejscowość	Gmina	Nr st. w miejs.	AZP/nr na obsz.	Klasyfikacja funkcjonalno-kulturowa	Nr rejestru	Data decyzji
Borowy Młyn	Pszczew	26	52-17/11	grodzisko - WŚ, faza D	L-82	11.01.2008
Grądzkie	Bledzew	1	50-14/6	grodzisko - WŚ	43/67; L-38/C	15.06.1967 14.04.2004
Łęgowskie	Międzyrzecz	1	51-15/49	osada - WŚ	KOK-I-315	8.06.1983
Pszczew	Pszczew	2	50-17/100	grodzisko - WŚ	KZA-I-25/66; L-44/C	3.03.1966 9.07.2004
Pszczew	Pszczew	5	50-17/12	grodzisko - WŚ	23Ar; L-46/C	3.03.1966 14.09.2004
Pszczew	Pszczew	1	50-17/76	grodzisko - SR-PS	KZA-I-21/66; L-43/C	3.03.1966 9.07.2004
Święty Wojciech	Międzyrzecz	7	51-14/22	osada wielokulturowa - P sch., M, N-KPL, sch. N-wcz. EB, KŁ, KP, WS, SR	L-4/2000	24.03.2000
Trzciel	Trzciel	1	53-17/1	grodzisko - SR	KOK-I-313	25.03.1982

